

В. ВЕРЕСАЈЕВ

ПУШКИНЛÖН
ОЛÖМ

0113.127-Б,

1 9 3 7

КОМИ ГОСИЗДАТ

А. С. ПУШКИН
(1799-1837)

Г. СОКОЛОВ

В. ВЕРЕСАЈЕВ

Проверено
1949 г.

ПУШКИНЛӨН
ӨЛӨМ

Биографическөй очерк

Л

0113.127-Б₁

Ком. Государственнөй Изд-во
1937

В. ВЕРЕСАЕВ

ЖИЗНЬ ПУШКИНА

На коми языке

Перевод с русского Г. Торлопова
Обложка, титул и заставка В. Полякова
Редактор И. Из'юров
Техредактор М. Шестаков

Статформат бумаги $62 \times 94 \frac{1}{16}$
Печатных листов 2,5
Тираж 4000

Уполномоченный облита № 5
Издание Коми ГИЗ-а № 1
Заказ типографии № 16

Сдано в набор 2-I—37 г.
Подписано к печати 28-I—37 г.

Типография ОУМП
г. Сыктывкар Коми АССР
Дом печати

ЧЕЛАФ ОЛОМ ДА ТОМ КАД

Александр Сергејевич Пушкін чужліс Москваын 1799 воын мај 26-öd лунö важ стіль серті, јунь 6-öd лунö выль серті.

Батыс сылөн, Сергеј Львович, вöлі помещік важ двор'анскöј рöдыс, но овмöснас ачыс ез вескöдлы да кіссöм помещіејассыс дохөдјассö бостліс еша. Оліс Сергеј Львович зік нінöм вöчтöг, радејтліс светскöј удоволствіејас. Зев кокніа гіжавліс стіхјас — французскöј кыв вылын і рөчөн. Інтересујтчіс літератураөн, кутліс озыр бібліотека, јонжыкасö французскöј кнігајасыс, вöлі бура тöдса сіјö кадса уна гырыс писателјаскөд — Карамзінкөд, смітріевкөд, Жуковскіјкөд, Вяземскіјкөд.

Надежда Осіповна, Пушкінлөн мамыс, вöлі внучкаөн „Петр Великіј араплөн“, Абрам Ганьібаллөн. Ганьібал вöлі абіссінскöј ыжыд князлөн пі, сурлөма заложнікөн Константинополö да сетыс сіјöс вайлөмаөс Россіјаö. Император Петр Первыј пыртіс сіјöс, велöдіс да матыстіс ас дінас. Пушкін чужöмын да характерын коліс уна черта сіјö африканскöј проісхождөніеыс.

Челафöз Пушкін мам-бағлы вöлі ічөт делö, челаф быдісны французскöј гувернанткајас кын. Велöдчіс Пушкін леччысöмөн да дыша, торја-нын ез радејтлы математіка. Но јона воғ велаліс лыддысны, гусөн пыравліс батыс бібліотекаө да зөң часјасөн лыддіс ставсö, мыј сурліс кі улас. Көкјамысöд онас-нын заводітіс гіжны стіхјас французскöј кыв вылын: Пушкін семјаын гортса кывјөн, кызі вöвлі секі быд двор'анскöј семјаын, вöлі французскöј кыв, і челаф дырјыс французскöј кыв вылын Пушкін сорнітліс буржыка рөчөн дорыс. Шөтіна сіјö вöлі збөј, вежөра да вільыш. Бағ-мамыс ез радејтлыны шөтінкаөс, сіјö некөр ез ағзыв насаң мелілун да жалітөм.

1811 воын Пушкінöс сетісны Царскосельскöј лицейö—Царскöј (öні шөтскöј) Селоын выль востöм прівілегірованнөј учебнөј заведөніеө.

Во мыгты со кушдм офіцалнӧй характерістика сетлісны Пушкинлы лицейса велӧдчысјас да надзірателјас: „Имеет более блистательные, нежели основательные дарования, более пылкий и тонкий, нежели глубокий ум... Способен только к таким предметам, которые требуют малого напряжения, а поэтому успехи его очень невелики... Крайне не прилежен... Имеет остроу, но к сожалению только для пустословия... Легкомыслен“.

Ташдм впечатленіе вӧчліс Пушкин став олӧм чӧжыс сійӧс омӧла тӧдыс јӧз вылӧ. Збылысӧ сійӧ лицейс-нин зев уна ужаліс, лыддысис да мӧвпаліс. „Городок“ нима кывбурын (1814 во) Пушкин лыддӧдлӧ ассыс радејтана писателјассӧ. Лоӧ шензыны дасвіт арӧса дегінаӧн лыддӧм кыгајас лыд вылас. Со сылӧн радејтана авторјасыс: Гомер, Віргіліј, Гораціј, Тассо, Молјер, Расін, Волтер, Руссо, Парні, рочјасыс — джержавін, Фонвізін, Карамзін, смітріев, Крылов.

Откымын јортјасыс ез радејтлыны Пушкинӧс сійӧ јо кывјыс вӧсна. Но вӧліны сылӧн і уна друјјас, кодјас сійӧс јона радејтисны: Иван Пушцін (будущӧј декабрист), барон дельвіг (будущӧј поет), ыжыд чудак Віла Кјухельбекер. Начальствокӧд Пушкин асӧ кутіс повтӧг да первој курсас-нин лоіс волненіејас заводітысӧн, кодјас вайӧдісны лицейс-радејттӧм инспектор Мартын Пілецкӧј муноӧм.

Лицейын петалісны кіӧн гіжӧм журналјас, унаӧн воспитаннікјасыс гіжісны стіхјас. Торја петкӧдчисны, кычі поетјас, кыкӧн: Іллічевскіј да Пушкин. Воыс-воӧ Пушкин перјіс пырыжыджык прізнаніе, і јортјасыс уваженіеӧн візӧдісны сылыс быдмыс талантсӧ. Пушкин лицейын гіжліс зев уна. Сійӧ медвоzza опытјас сертыс-нин донјалысјас кажалісны Пушкинын том ор'олӧс, коді увереннӧја паскӧдӧ јон бордјассӧ лебӧм вылӧ.

1815 вога јанвар 8 луно лицейын велӧдчысјаслы вӧлі публічнӧј экзамен младшеј отделеіеыс старшӧјӧ вужӧдӧм вылӧ. Экзамен вылын почотнӧј гӧстјас пын вӧлі старік-поет джержавін, XVIII немса талантлывӧј роч поет. Корісны Пушкинӧс. джержавінсаң кык восков выјын сулалӧмӧн, сійӧ кутіс лыддыны ассыс „Воспоминания в Царском Селе“ кывбур, кодӧс вӧлі гіжӧма джержавін патриотическӧј одајас стілын. Стіхыс кыпӧдіс общӧј восторг. джержавін вазӧм сінјасӧн ускӧдчіс окавны том мортӧс. Падмӧм Пушкин котӧртіс, а джержавін горӧдіс:

— Со коді вејас джержавінӧс!

Пушкин пыр јонжыка заводітис кыскыны ас вылас вніманіе сійӧ кадса меѡса тӧдчана писателјаслыс. Сы вылӧ наѡејаӧн візӧдісны Карамзін, Батушков, Жуковскіј, княз Вяземскіј. 1816 вога тулысын Карамзін воліс лицейӧ княз Вяземскіјкӧд да Пушкин даѡ поет Васіліј Лвовічкӧд. Сійӧ коріс Пушкинӧс да шуіс:

— Леб ор'ол моз, но ен сувт лебӧмад.

Старшõй курсјасын велõдчигас Пушкин тõдмасис лејб-гвардіја гусарскõй полкса офицерјаскõд, кодјас сулалисны Царскõй Селоын. Сіјõ кадга унжык гвардејскõй офицерствоыс вõліны јон оппозиціјаын правітелство дінõ; лејб-гусарјас пыр Пушкин тõдмасис секса нелегалнõй літератураõн.

Ыжыд вліяніје сы вылõ кутліс õтї офицер, бõрынжык знаменітõй П. Ж. Чаадајев, зев бур мыслітел да зев велõдчõм морт. Сіјõ секи вõлі революціоннõй мõвпјаса да ворсис ыжыд рол Пушкинõс політіческõја воспітајтõмын. Чаадајев вõчїс ыжыд вліяніје і Пушкин образоваңіје да умственнõй развітіје вылõ. Отик современнык чајтõм серті, сіјõ сетїс Пушкинлы та боксаң унжык, став ліцеј дорыс.

1817 вога јуңын Пушкин да сылõн јортјасыс помалїсны ліцеј.

ПЕТЕРБУРГЫН

Пушкинõс, кызі омõла велõдчысõс, ліцејыс лејїсны коллежскõй секретар чінõн. (Бура велõдчысјасõс вõлі лејõма јона вылынжык титуларнõй советнык чінõн). Сіјõ пыріс чїновникõн Петербургõ иностранный делõјас куға государственной коллегіјаõ, вїзім со шајт во жаловаңіеõн. Секса кадõ том двор'аналõн службаыс вõлі сõмын петкõдлана: најõ нїнõм ез вõчлыны, служба вылõ пõштї ез воыывлыны, а служітлісны чїнјасын кыптõм вылõ. Прõст кадыс Пушкинлõн вõлі мыјдта колõ.

Бат-мамыс сылõн вужїсны Петербургõ. Пушкин оліс бат-мам ордас Фонтанка вылын Калїнкїн пос дорын. Родственной отношенїејас да тõдмасõмјас куғаыс Пушкин пыріс ыжыд светса меґса бур кругјасõ. Тајõ корїс сõм, ічõтїк жаловаңїеыд ез тырмы. А бат-мамыслõн делõјасыс пыр вõліны омõлїкõс. Та дїнõ содтыгліс батыслõн мелочнõй скуплуныс.

Пушкин ставнас ускõдчїс петербургскõй пуан олõмõ. Танцујтїс балјас вылын, влублиајтчїс, куфїтїс. Но јуїссõ сіјõ јонжыкасõ збојлун вõсна, меґ не колчыны мукõдјасыс лїбõ најõс панјыны. Сіјõ-жõ збојлун вõснаыс кутїс ассõ вызывајтана. Театрын, шуам, кызі Оңегїн, мунїс „улõсјас костõд кокјас куға“, лїбõ сувтас креслõ радјас костõ, сажõдас пукалысјасõс да мунны корõм вылõ вочавїзõ лок кывјасõн. Быд ічõтїк торјыс корліс дуел вылõ; но унжыксõ најõс другјасыслы удајччыліс ладмõдны. А такõд õтщõш коллавлїс рытјас Чаадајев ордын, кодї овмõдчїс Петербургõ, да нуõдліс ськõд сорнїјас зев серјознõй темајас вылõ лїбõ Карамзїн ордын быдõнõс чужмõдліс вежõрнас да унатор тõдõмнас.

Шензымõн вõлі, кор сіјõ вевјавліс гїжнысõ. А гїжліс сіјõ уна. Оти бõрса мõдõс помавлїс „Руслан и Людмила“-лыс

довіч сы дыржі щоктіс полицмејстерлы мунны да вочны Пушкин квартеріаын обыск. Пушкин гогорвоіс, мыј жылыс муно делыс, да шуіс:

— Граф! Ті весшөрө тајос вочад. Сетыс он аззө нінөм, мыј корсад. Буржык щоктөј сетны меным перө да бумага, ме тан-жө ставсө тіжанлы гіжа.

Пушкин пуксіс да гіжіс ассыс став гуга кывбурјассө. Фелыс бостіс лок оборот. Император Александр шуіс ыстыны Пушкинөс Сібірө либө пуксөдны Соловецкөј монастырө. Пушкинлөн уна лыда другјасыс шығисны. Карамзін да Жуковскіј корөм серті вөлі шуөма Сібірө либө Соловкіө пыдді ыстыны Пушкинөс лунвылө, Јекатерінославө (өні Днепропетровск), служба вылө Россіја луныв крајса колоістјас главнөј попечітель генерал Инзов дінө.

1820 воста мај 6 лунө Пушкин петіс Петербургыс.

ЛУНВЫЛЫН

Кавалеріјскөј генерал Нык. Нык. Рајевскіј, наполеоновскөј војнајас кадса төдчана војеначалнык, муніс Петербургыс Кавказскөј вајас вылө. Генералөс коллөдісны сылөн кык нылыс да ічөт пыс, лејб-гусарскөј ротмістр Ныколај. Пушкин вөлі төдса Рајевскіј семјакөд Петербургын, а Ныколајыскөд другасіс нөшта ліцеістөн-на Царскөј Селоын, көні сулаліс лејб-гусарскөј полкыс. Путешественныкјас сувтісны шојччыны Јекатерінославө. Ныколај төдіс, мыј Пушкинөс ыстісны татчө, і мөдөдчіс сіјөс корсны. Сіјө аззіс Пушкинөс локінці јеврејскөј лачугаыс карса предметјеыс. Брітчытөм, блөд да омөлччөм, Пушкин кујліс пу скамја вылын, вісіс маляріјаөн. Тајө обстановкаас Рајевскіј вылө сіјө вөчіс шемөстан впечатлөніје. Пушкинлөн радысла сінваыс петіс.

Инзов разрешітөмөн генерал Рајевскіј бостіс Пушкинөс аскөдыс Кавказө.

Гожөмсө Пушкин оліс Рајевскіјјаскөд вајас вылын, прінімајтіс ваннајас, а август заводітчігөн, Рајевскіјјас корөм серті, муніс накөд Крымө да оліс Рајевскіјјаскөд кујім вежон Гурзуфын,—кујім блаженнөј вежон, кодјас нем кежлас коліны Пушкинлөн памөтас.

Сентябр заводітчігөн генерал Рајевскіјкөд өтлаын Пушкин муніс Гурзуфыс. Тајө каднас генерал Инзовлөн канцеларіјаыс Јекатерінославыс вужіс Кішіневө (Бессарабіјаын), і Пушкин мөдөдчіс сетчө. Тујас сіјө бара вісміс ліхорадкаөн; зік вісысөн кежаліс Бахчисарајө, відлаліс ханскөј дворец знаменітөј „сінва фонтаннас“ да сентябр 21 лунө воіс Кішіневө.

Кішіневын вöлі Лужнöј арміјаса öти дівізіјалöн штаб-
дівізіјанас командуїтис генерал Міх. Фјод. Орлов, гуса
„Союз благоденствія“-ыс шлен. Сїјö лöсöдіс аслас полкјас-
сын сїз шусана ланкастерскöј образователнöј школајас
салдатјасыслы, јона тышкасіс телеснöј наказанїејаскöд.
Пушкін воöм бöрын регыд сїјö гöтрагіс генерал Рајевскїј
ыжыджык ныв — Катерїна Нїколајевна вылö — „необык-
новеннöј нывбаба“ вылö, Пушкін шуöм серті. Пушкінöс
Орловјас ордын прїмітісны ас мортöс моз. Сен сїјö тöд-
масіс орловскöј дівізіјаса офіцерјаскöд. На пöвсын ез еща-
öн вöвны вежöра да талантлївöј јöз.

„Союз благоденствія“-лöн вöлі кык отфел. Öтїкыслöн
центрыс вöлі Петербургың, мöдыслöн центрыс — лунвылын,
Тулчїнын, кöні сулаліс Лужнöј арміјалöн главнöј штабыс.
Петербургсајас кöсїсны констїтуціја, двор'анскöј правајас
да помещїчег му кутöм колöмöн. Јонжыка радїкалнöј лун-
вывсајас сувтöдлісны целöн демократїческöј республїка,
двор'анскöј прївїлегїјајас зїкöз бырöдöмöн да став граж-
данаöс полїтїческöј правајасың öткофалöмöн.

Лунвывсајаслöн јурнуöдыгыс вöлі полковнїк Пестель.
Пушкін аззыслїс ськöд Кїшіневын, кор сетчö воывлїс
Пестель. 1821 вöса апрель 9 лунö Пушкін гїжїс днєвнїкас:
„Асывсö колї ме Пестелькöд... Сїјö öти меґса орігалнöј
ум, кодјасöс ме тöдa“.

Кїшіневыс Пушкін некымыныс ветліс гöстїтны Кїев-
скöј губернаö, Каменка сїктö, озыр поместїеö, кодї вöлі
генерал Рајевскїј мамлöн. Каменкаын оліс сьлöн мöд ве-
рöссаыңыс пї—Васїлїј Лвовїч савыдов, Лунвыв общест-
вöса öти дєјателнöј шлен. Быд во нојабр помын, сїјö мам-
лыс нїмлунсö празднуїтöм мөгöн, Каменкаö совешшажтчöм
вылö воывлїсны гуса обществöса шленјас. Ташöм öти
сїезд вылас случаїнö вескаліс Пушкін да бара аззысіс І. с.
Јакушкінкöд, кодкöд сїјö паныдаслывлїс-нїн Петербургың.
Јакушкін сїз-жö вöлі обществöса дєјателнöј шленöн.

Револуціјалöн секса став тајö тöдчана дєјателјасыс-
кöд воысöмыс вöчіс ыжыд влїјанїе Пушкін полїтї-
ческöј развїтїе вылö. Оппозїціоннöј настроенїејасыс сь-
лöн јонмїсны. Талы отсалїсны і событїејасыс, кодјас вöлі-
ны Јевропаын. Ыпјалїс револуціја Іспаңїјаын, Неаполын.
Греціја кылöдчїс Турціјалы паныд. Пушкін кыпыда вїзö-
діс греческöј восстанїе мунöм бöрса, ачыс мöвпавліс
сенї участвуїтны. Некоґ-на Пушкін ез вöв сещöм рево-
лүціоннöј мöвпјаса, кыз тајö кадас; сїјö гїжліс:

Вы, ветры, бури, взройте воды,
Разрушьте гибельный оплот,—
Где ты, гроза, символ свободы,
Промчись поверх невольных вод!

Кішіневын олігөн Пушкин гіжис революціоннōй кывбур „Кінжал“. Секі-жō гіжис јос епіграмма Александр I выдō— „Воспитанный под барабаном“. Пушкин лōсдō драмалыс план, кōні баріныс ворсдō картіон ассыс вернōй важ слугасдō; заводітō поэма Ваіім јылыс—велікōй Новгород-свобода вōсна легендарнōй борец јылыс. Аслас політічєскōй мōвпјас јылыс сорнітігөн Пушкин, кызі і Петербуртын, нōті ез віччыслы. Гуса агентјас јуортлісны Петербургō: „Пушкин відō публічнōја да весіг кофејнōй домјасын не сōмын војеннōй началствоос, но весіг і правітелствоос“.

Відōдласјас да настројєніјєјас сертыс Пушкин кōт і матын сулаліс гуса обшчество дінын, сіјō век-жō ез сулав сені шлендн. Некод заговоршщікјас пійс, кодјас революціоннōй двіженіје історіјаō пырісны кызі декабрістјас, ез тōдмōдлы Пушкинōс гуса торнас: дōті-кō, полісны, мыј сіјō вермас лішнōй віставны пōса вензјгас, мōд-кō—візісны сіјōс, кызі ыжыд талантōс, да лыддылісны, мыј аслас перōнас сіјō тырмымōн ужалō најō могјаслы.

Петербургса другјасыс јона клопочітісны Пушкинōс Кішіневыс культурнōйжык центрō вуждōдм јылыс. Бурещ тајō кадас Одессаō вōлі індōма генерал-губернаторōн граф М. С. Воронцовōс, јєвропєјскōй образованіјєа морт. Алексєј Івановіч Тургєнев клопочітōмōн іностраннōй фєлōјас куза міністр вуждōдіс Пушкинōс Кішіневыс Одессаō, а Воронцов кōсјысіс бостны сіјōс аслас дорјōм улō да сетны сіјō талантлы мецса бур условіјєјас развівајтчōм выдō.

Пушкин нїмкод пырыс єновтіс Кішіневсō да муніс Одессаō. Граф Воронцов прїмітіс Пушкинōс зєв мелїа, коріс вољывлыны сы ордō, тōдмōдіс аслас мїча гōтырыскōд—Јєлізавета Ксавєрјєвнакōд. Пушкин возын вогсісны єветскōй обшчестволōн дōдсјасыс, кодōс сіјō пыр рафєјтліс.

Матєріалнōй положєніјєыс Пушкинлōн вōлі зєв омōл. Сіјō лыддыссіс граф Воронцов канцєларїја бердын да бостіс жалованїје 58 шайтōн тōлыс. Сōмсō візны зікōз кужтōм вōсна да овны паскыда велалōм вōсна тајō сōмыс, фєрт, ез тырмы.

Ачыс олōмыс тојлаліс Пушкинōс секса писатєл-двор'анїнлы зік выд да чуждōй туј выдō. Двор'анство пōвсын, кытчō пырліс Пушкин, лыддыссыліс мїстōмōн бостны сōм аслад літєратурнōй прїзвєдєніјєјасыс. Тајō лоō вōлі „тōртутны вдохновєніјєдн“. Пушкин чорыда сувтіс паныд тајō барскōй прєдрассудокыслы: „вдохновєніје оз вузавгы, но рукопістō позō вузавны“,—сылōн знаменїтōй кывјас.

Пушкин лунвылын гіжліс зєв уна. Тајō кадас сіјō, кызі ачыс вїсталō, „јōјмыліс Бајроныс“. „Кавказский пленник“, „Бахчисарайский“ фонтан“, „Братья-разбойники“ поемајас, кодјасдōс гіжōма Бајрон вліанїје улын, петкōдлōны мрач-

нѡ), вера воштѡм геројјасѡс ғырыс страгтјасѡн да жуужыѡ
переживаѡијејасѡн. Бајронѡн сїѡ кадас увлекајтчыліс бы-
дѡн. Пушкинлѡн поемајасыс, кодјасѡс гїжѡма зев мїча
сгїхјасѡн да кодјас вѡліны тырѡс јарјугыд художественнѡј
герпасјасѡн, бостїсны ыжыд успех: лыддысјас велѡдлісны
поемајасѡ наїзуѡт. Пушкинлѡн популярностыс быдмїс во-
ыс-во. Одессаын Пушкин заводїтїс гїжны ассыс медга
тѡдчана произведеѡїјесѡ—поема „Евгений Онегин“.

Кїшіневса другјасыс, кодјас воывлїсны Пушкин орѡѡ
Одессаѡ, каѡавлісны, мыј сїѡ тѡлыгыс-тѡлыгѡ лоѡ врач-
нѡјжык да скѡрмысжык. Сылѡн граф Воронцовкѡѡ воы-
сѡмјасыс ез ладмыны. Граф Воронцов секга рѡч адмїніст-
раторјас пѡвсын торјавліс аслас културностѡн, енергїјаѡн
да ѡеловїгостѡн. Но тајѡ вѡлі інтрїган да егѡїст, кѡзыд
да вероломнѡј, медга омѡл самолюбїеја, і раѡејтліс лес-
тїтчѡм да сы возын улѡз копраѡм. Пушкин лыддысліс
Воронцов канцелярїаын ічѡт служащѡѡн, а кутїс асѡѡ
вѡлнѡја, корїс аскѡдыс сорнїтны кызі равнѡјкѡѡ, ез лес-
тїтчы Воронцовлы, ез восторгајтчы сыѡн, кызі мукѡѡ слу-
жашщѡјјас,—ставныс бѡрјѡмѡн бура воспїтајтѡм, їзашщ-
но-почтїтелнѡј том јѡз. Воронцов заводїтїс кутны асѡѡ
Пушкинкѡѡ пыр кѡзыджыка да вылысанжык.

1824 вога мајын Воронцов ыстїс Пушкинлы офїціалнѡј
щѡктѡм, кызі аслас канцелярїјаса служащѡјлы, мунны
ујездјасѡ да чукѡртны сведеѡїејас сетчѡ воѡм саранча
јылыс, сїз-жѡ і мерајас јывгыс, кодјас нудѡсѡны сїѡс бы-
рѡѡѡм вылѡ. Пушкин јѡна скѡрмїс. Тајѡ командїровкаыс
вїсталїс, мыј Воронцов кѡсјѡ пѡртны сїѡс прѡстѡј чїнов-
нїкѡ. Пушкин шуїс ѡткажїтчыны командїровкаыс. Друг-
јасыс корїсны сїѡс не вѡчны тајѡс. Пушкин муыс, а воѡм
бѡрас гїжїс, кыз вїсталѡны, тащѡм рапорт Воронцовлы:

Саранча летела, летела

И села.

Во все стороны посмотрела, все с'ела

И опять улетела.

Пушкин пыр-жѡ сетїс ѡставка јылыс прошенїе да шуїс
овны лїтературнѡј ужѡн.

Ссылнѡјлѡн подневолнѡј положенїеыс, Воронцовлѡн
топѡѡѡмыс, цензура топѡѡѡм вѡсна свѡбоднѡј творчество-
пѡѡтѡмлуныс,—ставыс тајѡ дырѡн ваяѡдїс Пушкинѡс мѡвлѡ-
пышјыны Россїјаыс. Сїѡ кутїс лѡсѡдны корабл вылыс
Константїнополѡ пышјѡм. Другјас пѡвсыс кодеурѡјас ѡт-
салїсны сылы. Но пышјѡмыс кущѡмкѡ помкајас вѡсна ез-
артмы.

Сы вѡсна, мыј Пушкин лыддысліс іностраннѡј ѡелѡјас
куѡа мїністерство бердын, сылыс ѡставка јылыс про-

шенијесѡ вѡлі мѡдѡдѡма Петербургѡ. А сек кості Воронцов ез вуграв. Ѳти бѡрса мѡдѡс сїѡ ысталіс Петербургѡ Пушкин вѡлѡ дѡнесенијејас. Сїѡ зїліс петкѡдлыны правїтєлстволы, мыј ѡдессаса ѡбщєство Пушкинлы вѡвті ѡпаснѡј, мыј сїѡ вермас зараїтны сїѡс „зѡблужденијєјасѡн да ѡпаснѡј ідејєјасѡн“, мыј јона бур ескѡ вѡлі вєштыны Пушкинѡс сїѡ поклонїкјас лєстїтчѡмыс, кодјас колмѡдѡны сылыс јурсѡ да сујѡны том мѡртлы мѡвп, мыј сїѡ замєчѡтєлнѡј писѡтєл, „кор сїѡ сѡмын ѡмѡлік подражатєл сєщѡм писѡтєллѡн, код пѡлза вѡлѡ пѡзѡ вїставны зєв ещѡ,—лорд Байронлѡн“.

Пушкин лѡна вїччысїс ѡтставкасѡ. А кымѡрјас сїѡ јур вєстын чукѡрмїсны пыр топыджыка. Московскѡј полїцїѡ кутїс сылыс прїѡтєлєлыслы пїсмѡ, кѡні Пушкин гїжїс јєн емлун да лов кувлытѡм јылыс вїсталѡмјаслы ескыны пѡзтѡм јылыс. Воронцовлы Петербургѡн воїс бумага: сєні щѡктїсны вѡтлыны Пушкинѡс служба вѡлынасѡ ѡмѡла кутѡмыс да нѡтї нужѡдчытѡг ыстыны бат-мамыс іменїјєѡ, Псковскѡј губерњѡѡ, местнѡј начѡлство вїзѡдѡм улѡ. Пушкин шємѡсмїс, кор сылы вїсталїсны царскѡј рєшенїјєсѡ. І быдѡнѡс тѡјѡ шудѡмыс шємѡсмѡдїс да скѡрмѡдїс аслас стрѡглуннас.

1824 вѡса јул 30 лунѡ ѡдессаса граѡначѡлнїк мѡдѡдїс Пушкинѡс Псковскѡј губерњѡѡ.

МІХАЈЛОВСКѡЈЫН

Начѡлство прїѡказ сєртї Пушкин мунїс нєкытчѡ сувтлытѡг, і август 9 лунѡ воїс бат-мам іменїјєас, Міхѡјловскѡј сїктѡ.

Пѡштї кык во сїѡ олїс сїктын зїк ѡтнѡсѡн аслас пѡрыс њѡна Арїна Рѡфїѡновѡкѡѡ. Асывнас чєччас да вѡчас кѡзыд ванна, а сєсса пукєас гїжны. Ѳбѡдајтлїс сѡрѡн, ѡбѡѡ бѡрын вєтлїс вєрѡмѡн, рытнас гѡжтѡмысла аскѡдыс ѡтнѡсѡн вѡрсас бїлїарѡѡн, лїбѡ кывзас њѡнѡлыс мѡјдјас. „Кушѡм мїчаѡѡ тѡјѡ мѡјдјасыс?—нїмкѡѡа гїжлїс јѡртјасыслы Пушкин.—Быд мѡјд поема... њѡна—Тѡтјѡна њѡнѡлѡн ѡрїгїнал; сїѡ мєнам зїк ѡтї пѡѡруга, і сѡмын сыкѡѡ мєным абу гѡжтѡм“.

Празнїкјасѡ Пушкин кор-сурѡ пѡставлїс рѡч гѡрдѡрѡм, тасмааслїс да вєтлывлїс ѡрчча Свѡтогорскѡј мѡнастырѡ жармарка вѡлѡ; пукавлїс сїнтѡм корысјаскѡѡ, кывзїс да гїжалїс налыс сыланкывјассѡ Лѡзар јылыс, јєнлѡн мѡрт Алексєј јылыс.

Пѡмєшчїк-сугєдјаскѡѡ Пушкин ез тѡѡмаслы да вѡлі тѡдса сѡмын Парасковјѡ Александрѡвна Ѳсіповѡкѡѡ, ѡрчча Трїгорскѡј сїктса пѡмєшчїѡкѡѡ. Сїѡ вѡлі нывѡбаба ез-нїн

том, но велодчѳм да вежѳра Пушкін јона радејтліс сїѳс да кувтѳчыс кутїс сыкѳд бур вольсѳмјас.

Пушкінѳс пѳдтїс шогыс да гажтѳмчѳмыс. Сїѳ пыр радејтліс шум, ветлѳм, ыжыд обшчество, ыжыд умственнѳуж. Сылѳн Міхајловскѳјеаң пїсмѳјасыс тырѳс тащѳм кывјасѳн: „менам ханѳра і нїѳтї мѳвп јурын абу“. „Мїхајловскѳјыд пѳдтѳ менѳ“, „мїјан зер јона шувгѳ, тѳв шувгѳ, вѳр шувгѳ, гѳгѳр шум, а гажтѳм“ да с. в. Сѳлѳм вылас кутїс лѳг правїтелствоѳн дугдывтѳм гоґенїјејас вылѳ, кодї шыблалїс сїѳс местаыс-местаѳ да ез сет поґанлун спокојнѳја ужавны. І бара Пушкін воґын, кыґї ґїк ѳтї петан туј, кутїс кажїтчыны заґраңцаѳ пышїѳм. Но пѳртны сїѳс олѳмѳ бара ез удајтчы.

1825 вога јанварын Міхајловскѳјѳ Пушкінѳс вїдлыны воїс сылѳн важса лїцејскѳј другыс—Іван Івановїч Пушцін. Воїс сїѳ воґ асылы. Пушкін азґїс сїѳс ѳшїѳѳдыс да пастастѳг, ѳтї војса дѳрѳм кежыс, ускѳдчїс другыслы паныѳ кѳзыд ывлаас. Азґысѳмыс вѳлї јона гажа. Пушцін вајїс Пушкінлы пѳдарок Грїбоједовлыс комедїја „Горе от ума“, кодї секі ветліс спїсокјасын. ѳѳѳд бѳрын пукїсїны сїѳс лыдфны.

Мунїс налѳн сорнї і гуса обшчество јылыс. Пушцін вѳлї Војвывса гуса обшществоса енергїчнѳј шлен; ѳнѳс сїѳ гусѳн вїґїс Пушкіныс ассыс сенї участвујтѳмсѳ, ѳнї муртса сетїс тѳдны, мыј сулалѳ сенї шленѳн. Пушкін волнујтѳмѳн чеччынтїс улѳс вывгыс. Сїѳ дум вылас ускѳдїс ассыс кїшїневскѳј другсѳ—мајор Рајевскїјѳс: вїтѳѳ во-нїн сїѳс кутїсны Тїраспольскѳј крепѳстын да нїнѳм ез вермыны сылыс перјыны.

— Кѳнкѳ, ставыс тајѳ мајор Рајевскїјкѳд јїтсѳ!—горѳдїс Пушкін. Сегса лѳньштїс да содтїс:—Но ме тенѳ мырдѳн ог щѳкты, дона Пушцін, вїставны. Гашкѳ, те і прав, мыј меным он дѳверајт. Збыл, ме тајѳ дѳверїје доныс ог сулав аслам уна глупостјас вѳсна.

Пукалісны сор војѳґ. Пушцінлы сетїсны вѳвјасѳс. другјас топыда кутчыслїсны да торјѳѳдчїсны—век кежлѳ. Тајѳжѳ 1825 во помас, декабр 14 лунса восстанїје бѳрын, Пушцінѳс арестујтїсны да ыстїсны каторга вылѳ.

Сїктын ѳткѳн, впечатленїјејасѳн гѳл олѳмлѳн војас лоїны јона бурѳн Пушкін, творчестволы. Сїѳ уна гїґїс. Ас дїнас требоваңїјејасыс содїсны. „Ме чувствујта,—гїґїліс Пушкін,—мыј менам духовнѳј вынјасѳј кыптїсны тырвыјѳґ, ме верма творїтны“.

1824 вога октѳбрын Пушкін помалїс Міхајловскѳјын „Цыганы“ поема, кодѳс заводїтліс лунвылын. Міхајловскѳјын-жѳ Пушкін гїґїс ыжыд гїґѳд, код вылын ужалїс дыр да радејтѳмѳн,—їсторїческѳј трагедїја „Борис Годунов“. Секса роч театр гажѳдчїс „россїјаса Расїнјас“ їзде-

лїејасѡн—ложно-класіческѡј французскѡј обраѡецјаслы хо-
дульнѡј подражанїејасѡн, кодјаслѡн ез вѡв њекущѡм худо-
жественнѡј тѡдчанлун. Пушкін сувтѡдіс мог—бергѡдны
театрсѡ Шекспїрѡн востѡм туј вылѡ. „Чорыда еска,—гїжѡ
сіјѡ,—мыј мїјан театрлыг важмѡм формајассѡ колѡ вежны
да ме лѡсѡдї ассым трагедїјаѡс мїјан бат—Шекспїр—сісте-
ма сертї. Сылы подражајтї ме характерјас вѡльнѡја да
паскыда петкѡдлѡмын, тїпјасѡс вѡвлытѡма течѡмын да
простотаын... Ме чорыда еска, мыј мїјан театрлы лѡсала-
наѡс Шекспїр драмалѡн народнѡј законјасыс, а ње Расїн
трагедїјајаслѡн прїдворнѡј обычајјасыс. Онїја кадыслѡн
духыс корѡ гырыс вежѡмјас і драматїческѡј сцена вылын“.

1825 вога арын Пушкін помалїс „Борис“-сѡ. Лыддїс
сіјѡе ачыс аслыс гораа, кучкаліс кїјаснас да радысла гор-
зїс:—Ај да Пушкін! Ај да сукїн сын!

Мїхаїловскѡјын Пушкін воѡд нуѡдіс „Онегїн“-ѡс гїжѡм,
кодѡс заводїтлїс Одессаын. Помалїс којмѡд главасѡ, гї-
жїс њѡлѡдсѡ да вїтѡдсѡ. 1825 вога декабр шѡрын кык
асылѡн гїжїс „Граф Нулін“ поема.

1825 вога нојабр 19 лунѡ (важ стїль сертї) вїччыстѡг кувсїс
їмператор Александр I. Сылѡн наследнїкѡн лыддыссїс сы-
лѡн вокыс, Константїн, но сіјѡ важѡн-нїн отрекїтчїс пре-
стол вылѡ правосыс. Сѡмын тајѡ мыјлакѡ вїзсїс гусѡн.
їмператорѡн пѡрадок сертї колѡ вѡлі лоны мѡд вокыс—
Њїколај. Војскаѡс первој вайѡдісны прїсагаѡ Константїн-
лы, і Њїколај ачыс прїсагајтїс сылы; сесга заводїтїсны
вайѡдны прїсагаѡ Њїколајлы. Гуса обществоса шлѡнјас
шуїсны пѡлзујтчыны лѡм њедоразуменїјенас да војеннѡј
переворотѡн шедѡдны огранїченїе лїбѡ весїг самоѡержа-
вїеѡс шыбытѡм. Најѡ вїсталїсны војскалы, мыј Констан-
тїнѡс вештїсны мырдѡн, і декабр 14 лунѡ петкѡдісны на-
јѡс Сенатскѡј площаѡ вылѡ Њїколајлы паныд. Восста-
нїесѡ пѡдтїсны Њїколај пушкајасѡн.

Царствуйтѡм вежѡмыс Пушкін сѡлѡмын кыпѡдіс гырыс
наѡејајас. Сїјѡ шуїс корны ассѡ мездѡм јылыс. Оз пѡз
вѡлі бѡрјыны јонжыка омѡл кад корѡм вылас. Збыл, ачыс
Пушкін ез вѡв гуса обществоса шлѡнѡн. Но пѡштї быд
арестованнѡјлыг азгылісны сылыс револуціоннѡј стїхјассѡ.
Став даннѡјјасыс сертї правїтелстволы бура тыдовтчїс
Пушкінлѡн восстанїе лѡсѡдѡмын ыжыд агїтаціоннѡј ролыс.

Пушкін прошенїе вылѡ вочакыв ез вѡв. Следствїе
помасїс. Вїт декабрїстѡс ѡшѡдісны, соыс унжыкѡс ыстїс-
ны Сїбірѡ каторга вылѡ. Пушкін вѡлі тѡдса унжык ѡшѡ-
дѡмјасыскѡд, унаѡс тѡдіс ыстѡмјас пѡвсыс. Накѡд распра-
ва сы вылѡ вѡчїс ыжыд впечатленїе. „ѡшѡдѡмјасѡс ѡшѡ-
дѡма,—гїжїс сіјѡ,—но со кыз друглѡн, вокјаслѡн, јорт-
јаслѡн катаргаыс ужаснѡј“. дыр-на нѡшта бѡрынас Пушкін
аслас черновїкјасын рїсујтїс вїсєліца вїт шѡјѡн да мѡвпа-

лөмөн гижлис серпас улас: „I ме ескö верми, кыз тани...“
„I ме ескö верми...“

1826 вога сентябр 3 лунö Пушкин коллалис рытсö Тригорскöйын. Сулалис мича поводда. Пушкин вöли жона гажа, гулајтис барышнајаскöд; дасöтикöд час рытын најö коллöдисны сижöс Михажловскöйö. А југдигөн Тригорскöйö котöрдөн доктис Пушкинлөн пöрыс наһаыс—Арина Родионовна, зүгсöм јурсиа, повзöм да бöрдыс. Сижö висталис, мыј тајö војнас Михажловскöйö воис кущöмкö һе то офицер, һе то солдат, бостис Пушкинöс да кытчöкö нуис аскöдыс.

Пушкин сижö каднас гөнитис телегаын фельдјегеркöд Москваö. Мунисны лун i вој. Сентябрь 8 лунö воисны. Пушкинлы ез сетны һи шојчыны һи вежсыны да бритчыны: кымöмöс, һајтöс, сижöс вескыда вајисны дворецö да пыртисны кабинетö Николај динö.

Император встретитис Пушкинöс зев милöстивöја. На костын лоi куз сорһи. Цар јуалис:—Пушкин, примитин-ö ескö те участјеје декабр 14 лунö, вöлин-кö Петербурғын?

Пушкин смела вочавијис:—Непременно, государ. Менам став другјас вöлины заговoryн, i ме ескö ег вермы һе участвуютны сени. Сöмын менам вöвтöмöј спаситис менö.

Николај јуалис, вежсис-ö сылөн мөвпјасыс да сетö-ö сижö кыв думажтны да дејствуютны мöд ног, лоас-кö сылы сетö-ма свобода...

Сесса цар јуалис:

— Мыј те öни гижан?

— Поштi һинöм, цензура зев стрöг.

— Мыјла-нö те гижан сещöмсö, кодöс оз лез цензураыс?

— Цензура оз лез i медса мыжтöм торјассö.

— Но бур, сизкö ме ачым лоа тенад цензорөн. Ыстыв меным ставсö, мыј гижан.

Император кидыс петкöдис волнуетчыс Пушкинöс кабинетсыс да шуис приомнöјын чукöрмöм царедворецјаслы:

— Господа! Со тижанлы выл Пушкин. Важ јывгыс вунöдам.

Но тајö вöлины сöмын кывјас. Ставыс бура петкöдлис царлы, мыј Пушкин һöти-на ез ло сещöм вылөн.

Вöли гөгöрвоана, мыј сыыс һекор оз артмы сержавиныд, Карамзиныд либö Жуковскијыд, мыј царлы һекор оз кут пöзыны спокойнöја нафејтчыны сы вылö.

ЦАР dA ЖАНdАРMJAC GИH УЛЫH

Пушкинлы сетисны свобода да сижö колччис овны Москваö. Москва встретитис Пушкинöс бура. Кор сижö медвозґаыс вöли театрын, став радјас кузаыс мунис шум, быдөн шуалисны сылыс һимсö: став сижас, став биноклјас вöли вескöдöма сы вылö, һекод ез вижд сцена вылö. Собрани-

јејас да балјас вылын быдбнлн вніманіе влі вескдбма Пушкин вылө, дамајас кышалісны сіјс, дугдывтөг бөрјісны котілјон да мазурка јоктыны. Асывјаснас Пушкинлн пріјомнөјыс влі тыр воысјасн: сіјс тдс став карыс, быдн сын інтересујчісны. Медга тдчана јзыс лыддсны чест пыдд тдмасны ськд.

Локтан војассө Пушкин оліс то Москваын, то Петербурнын. Сіјс став сөлмнас сетчывліс ыжыд карса удовлствіејаслы. Но ужавліс зев уна. Оті бөргә мөд гіжссны „Евгений Онегин“-лн главајас. 1828 вога шлакаа арө Пушкин кык-кујим вежонн ставнас гіжс „Полтава“-сө Гіжс сіјс збылыс „и звуков и смятения полон“. Гіжс куз лунјасн. Стіхјас бергалісны сылн весіг узгн, мыј сіјс војнас чеччывліс волпас вывгыс да пасјавліс најс пемыднас. Мөвпјассө, кодјассө сіјс ез удітлы гіжны кывбурн, сіјс гіжліс прозаон. Но сесса ставсө бура шылөдліс, черкајтс, гіжліс, вылыс черкајтс. Аслас произведеңіејас вылын Пушкин ужаліс зев уна. Сылн черновікјасыс пасталаыс тыр өта-мөд вылас өшјөм строкајасн да кывјасн, кодјассө вылыс і вылыс черкнйтөма.

Ссылкаыс воөм бөрын цар да правітелство дінө Пушкин ассө кутіс сіз, мед нінөмн ескө ез вермы кыпдны відөм.

Көт кушөм ез вөв сіјс кадас Пушкинлн самодејавіе дінө збыл віөдбмыс, сіјс нінөмн ез сет подув артавын сіјс політїческі неблагодөжнөјн. Но Ніколај воө віөдс сы вылө пыдысаң ескытөг. „Мілөстјасыс“, кодјасн тыртліс Пушкинс імператор. збылвылассө мырддссны сылыс весіг сіјс правајассө, кодјасн пөльзујчс быд обывател.

Пушкін да цар костын посреднїкн влі жандармскөј генерал Бенкендорф, јего велїчестволн собственнөј канцеларїјаса знаменїтөј „којмөд отделеңіеыс“ начальник— цар дінө медга матысса морт. Москваын Пушкин другјасыслы лыддс ассыс „Борс Годуновс“. Бенкендорфсан пыр-жө воіс індөд, мыј царн возвыв відлавтөг Пушкин оз вермы некушөм ногн „паскдны“ ассыс гіжөдјассө. Артмө влі, мыј Пушкин, кодс бытөкө мукд сертї пуктөма буржык положөңіеө, ез вермы весіг лыддыны ассыс произведеңіесө другјасыслы возвыв разрешіттөг!

„Борс Годуновс“ печатајтны заводітны решітчөм бөрын Пушкин ыстс ассыс пјесасө цензура вылө імператорлы. Регыд сылы воіс Бенкендорфсаң јубртөм, мыј імператор ыжыд удовлствіеөдн лыддс пјесасө да сы јылыс докладнөј гіжөдын изволітс пасыны: „Ме лыдда, мыј г. Пушкинлн целыс влі ескө вөчөма, колана ногн-кө выпөв лөсөдс ассыс комедіјасө історїческөј повестө лбө романө, Валтер Скотт ногн“. Невежественнөј імператор

вѳзјіс поетлы вужаыыс выльпѳв вѳчны геяіалнѳј произведеыіесѳ сійѳ індѳдјас серті. Тајѳ дурацкѳј вѳзјѳмыслыс став тешкофлунсѳ мі лучкі донјалам, кор ускѳдам тѳд выльѳ, мыј Пушкінлѳн „Боріс Годуновсѳ“ гіжігѳн медыжыд могыс вѳлі бурещ міян театрын ыжыд реформа вѳчѳм. Пушкін јѳс іроніяѳн вочавізіс Бенкендорфлы: „Сѳгласен, мыј менам драматическѳј поемаѳј јѳнжыка мунѳ історическѳј роман выльѳ, трагедія выльѳ дорыс, кызі государ імператор ізвольітис пасыны. Жаліта, мыј ме ог вермы выльпѳв вѳчны меѳн ѳтчыд гіжѳмсѳ“. Самоѳержецлѳн сѳветыд ем щѳктѳм: прѳса печатајтѳмсѳ лоі еновтны.

Тазі заводітчіс геяіалнѳј поет вылын жандармлѳн да сійѳ скѳр щѳктыслѳн опекаыс, коді кыссіс Пушкін оліг чѳж. Опека улѳ бостсіс не сѳмын сылѳн літературнѳј ужыс, но і сылѳн быд восков.

Кык офіцерлыс аззісны цензураѳн запретиѳм „Андрей Шене“ кывбурлыс отрывокјас „ѳекабр 14 лун куза“ нѳмѳн. ѳелѳас вѳлі кыскѳма і Пушкінѳс, сылы вѳчісны уна допросјас. ѳелѳыс кыссіс кык во гѳгѳр. Пушкінлы, дырѳн, удајтчіс докажітны, мыј отрывокыс некушѳма оз інмы ѳекабрскѳј событіејаслы да гіжѳма јѳна воз ѳекабр 14 луныс. Та бѳрын сылы вѳлі чорыда запретиѳма „лежны публікаѳ“ ассыс гіжѳдјассѳ цензураѳн вѳзвыв разрешітѳг, а асѳ сійѳс сетісны полиція гуса візѳдѳм улѳ.

Ез на удіт помасны тајѳ ѳелѳыс, кызі выль ѳелѳ вѳлі кыпѳдѳма Пушкінлы паныд, нѳшта јѳнжыка серјѳзнѳј. Правітѳльствоѳз воіс Пушкінѳн нѳшта Кішіыевын на гіжѳм аяірелігіѳзнѳј поема „Гавріліада“, коді сераліс јевангельскѳј легенда Хрістос ѳепорочнѳј зачатіе јылыс. Ташѳм богохульствоыс Пушкінлы верміс грѳзітны кушѳмкѳ меѳса страшнѳј монастырскѳј турмаын немѳвѳјса заточеніеѳн. Уна допросјас вылын Пушкін чорыда вештіс ассыс авторствосѳ, но сійѳ сѳлѳм вылын ез вѳв спокојнѳ. „Предчувстви“ стіхотвореніеыс поѳѳ аззыны, кызі музіс тајѳ каднас Пушкін дугдывтѳм преследованіејассыс:

Снова тучи надо мною
Собралися в тишине;
Рок завистливый бедою
Угрожает снова мне..
Сохраню ль к судьбе презренье?
Понесу ль навстречу ей
Непреклонность и терпенье
Гордой юности моей?

Бурной жизнью утомленный,
Равнодушно бури жду..

дырѳн, тырвыјѳ тѳдмавтѳм помкајас вѳсна, тајѳ ѳелѳсѳ вѳлі дугѳдѳма.

КАВКАЗЪ ВЕТЛОМ

Кыздъ војас помын матысајас заводітисны казавны Пушкин характерыс кущомкѡ вежсѡм. Сіјѡ ічѡтжык околѡн петавліс светѡ, заводітис чувствутны коланлун аслас пелѡслыс, семејнѡј олѡмлыс.

1828 в ын ѡтѡ московскѡј бал вылын сіјѡ тѡдмасіс дасквалт арѡса нывкѡд, Наталіја Нѡколајевна Гончаровакѡд. Тајѡ вѡлі тыртѡмінік московскѡј барышна, став образованіеыс сылѡн вѡлі бура французскѡја сорнітны да мѡчаа танцутны кужѡмын. Но вѡлі сіјѡ вывтѡ мѡча. Пушкин влубітчіс сыѡ, вѡлі представітѡма батмамыслы, кутіс воывлыны Гончаровјас орѡдѡ. Вісталѡны, мыј сіјѡ каднас Наталіја Нѡколајевна Пушкинлыс нінѡм весіг ез лыддывлы, дај олѡм чѡжыс век вѡлі пыдысаң равнѡдушнѡј поезіја дінѡ. Некущѡм духовнѡј жітѡд сыкѡд Пушкинлѡн ез вермы лоны. Сіјѡ віѡддіс сы вылѡ, „благоговѡя богомѡльно перед святынѡй красѡты“, сотчіс раѡејтѡмѡн, но кыліс, мыј ныв сы вылѡ віѡддѡ вескѡда, мыј сылы нінѡмѡн сіјѡс інтересутны да кыскыны ас дінас. І вѡлі сыкѡд јандыгыс, полыс, кызі первоыс раѡејтыс том зон. І Гончаровјас семјаын сіјѡ пыр кыліс сы вылѡ кѡзыда да вескѡда віѡддѡм. Мамыслы, Наталіја Ивановналы, Пушкин ез кажітчыв. Тајѡ став вылѡ віѡддѡтѡг, Пушкин 1829 воса апрѡл помын коріс кісѡ Наталіја Нѡколајевналыс. Вескыда сылы ез ѡткажітны, но вѡчавісісны, мыј Наташа зевна том, мыј колѡ віччысыштны да віѡддыны.

Сіјѡ-жѡ војнас Пушкин муніс Кавказѡ, ѡејствутыс арміјаѡ.

Сіјѡ каднас муніс војна Россіјалѡн Турціјакѡд. Кавказскѡј фронт вылын главнокомандујущѡј Паскевіч пыріс Турціјаѡ да наступајтис Арѡерум крепѡст вылѡ. Сіјѡ арміјаын Нѡжегородскѡј драгунскѡј полкса командірон служітис Пушкинлѡн важ друг Нѡк. Нѡк. Рајевскіј-младшіј, а Рајевскіјлѡн адјутантѡн вѡлі Пушкинлѡн ічѡт вокыс—Лев. Мај помын Пушкин воіс Тіфлісѡ, оліс сені кык вежон да мѡдѡдчіс суѡдны арміјасѡ. Вѡтѡдіс, представітчіс Паскевічлы да овмѡдчіс Рајевскіј палаткаын.

Лагернѡј олѡмыс јона кажітчіс Пушкинлы.

„Пушка,—вісталѡ сіјѡ,—кыпѡдліс міјанѡс кыа петігѡн. Палаткаад уѡсѡ јона да бура. Ѳбѡд сајын мѡ сојлім азіатскѡј шашлык, јулім англіјскѡј сур да шампанскѡј, кодјас кыномѡмаѡс Тавріјскѡј лымјасын“.

Ветліс Пушкин казацкѡј вѡв вылын, кіас нагајкаѡн. Сѡд суртука да јур вылас ціліндра штатскѡј мортыѡ војеннѡјјас пѡвсаѡ вѡлі зев тешкоѡ. віѡдантор. Салдатјас лыддісны Пушкинѡс немецкѡј попѡн.

Арміја воіс Арѡерумѡѡ да 1829 воса јунь 27 лунѡ бостіс сіјѡс зік некущѡм тыштѡг. Тајѡ ез мешајт Паскевічлы

петкөдлыны кар бостомсө, кызи ыжыд вермом. Пушкин олис Арзерумын кујим вежоныс дыржык. Карын лои чума. Сиж шуис мунны. Паскевич кутис Пушкинс, вөзjis лоны сылы сөдетелөн воэо лоан предпріятіејасын. Но, тыдалө, Пушкинлы вөлі зікнин гөгөрвоана тајө предпріятіејасыслөн самыс,—сijө прөщатјтчис Паскевичкөд да мунис Россияө.

Кымын јонжыка вынгаліс Пушкинлөн творчествоыс, кымын ылөжык сijө мунис воэө, сымын ещажык кутис сijөс гөгөрвоны критика, сымын көзыджыка визөдісны сы вылө лыддыејас.

„Полтава“-өс публика встретітис көзыда, і „Северная пчела“, Булгаринлөн орган, локыс радлөмөн гіжліс: „Полтава“-лы публикаөн сетөм көзыд пріјомыс лоө вескыд доказателствоөн сылы, мыј нимјасөн нимколасөм вошіс“.

Вескода встретітисны „Борис Годунов“-өс, коді 1830-өд воын, дырөн, петіс. Сы јылыс гіжлісны: „Поезіја ем творчество; а тани абу нідті орігінальнөј созданије. Борисөс да Шүјскіјөс сөмын вужөдөма сгихө Карамзин сылыс прозаыс“.

„Онегин“ сизимөд глава јылыс, коді вөлі романын өті медга бур глава, шулісны: „зікөз усөм“.

Көзыд да шынітөв өтка олөмын крепыда пөдласөмөн, Пушкин гіжліс:

Поэт. Не дорожи любовью народной.
Восторженных похвал пройдет минутный шум;
Услышишь суд глупца и смех толпы холодной,
Но ты останься тверд, спокоен и угрюм.

Пушкин общественинөј міровоззреніејын переломыс, коді заводітчис нөшта декабрскөј восстаніејөз-на, пыр јонміс.

Сijө важ мозыс сөлөмнас вісис каторга вылө ыстөм декабристјас вөсна, ез вошты надеја, мыј најөс мілујтасны, ысталіс налы Сібірас пөг чолөм да вісталіс көсјан кад воөм јылыс:

Оковы тяжкие падут,
Темницы рухнут—и свобода
Вас примет радостно у входа
И братья меч ваш отдадут.

Сijө петкөдліс ассө Аріонөн, коді спасітчис общөј кораблекрушеніејыс:

Погиб и кормщик, и пловец—
Лишь я, таинственный певец,
На берег выброшен грозою,

А. С. ПУШКИН 14 АРӨСӨН.
Гравјура Гејтманлөн

Я гимны прежние пою
И ризу влажную мою
Сушу на солнце под скалою.

Но „важ гимнас“ вылас сълӧн ӧнӧ ез вӧв ескӧмыс; декабристяслыг делӧсӧ сӧжӧ лыддӧс нафӧятӧг ворсгӧмӧн.

МОСКВАЫН ДА БОЛДИНОЫН

1831 вога воӧ тулысын Пушкинлӧн ӧтӧ московскӧж тӧдса морт бал вылын сорнитӧс Наталья Николаевна Гончаровакӧд да сӧжӧ мамыскӧд Пушкин жылыг. Мам да ныв шыасӧсны Пушкин жылыг бура да корӧсны сылы копрасны. Пушкин ловзӧс сӧлӧмнас, ӧдӧж чукӧртчӧс да мунӧс Москваӧ. Сӧжӧ волӧс Гончаровжас ордӧ. Сӧжӧс примӧтӧсны мелӧа. Сӧжӧ бара кутӧс вольвлыны на ордӧ да апрел 6 лунӧ мӧдыг вӧчӧс предложӧнӧе.

Пушкинлыг предложӧнӧесӧ примӧтӧсны.

1830 вога маӧ 6 лунӧ вӧлӧ офицӧалнӧж помолвка Наталья Николаевна Гончаровакӧд. Пушкинлӧн батыс пыс гӧтрагӧм куӧа торжӧдӧс сылы аслас нӧжегородскӧж помещӧијасыг закладујттӧм кык со кресӧанскӧж „душ“ Кӧстӧнев сӧктыг. Ар заводӧтчӧгас Пушкин мунӧс Нӧжегородскӧж губернаӧ, меӧ пырны именӧеӧн вескӧдлӧмӧ да лӧгӧдны ассыг имущественнӧж делӧжасӧ. Сӧжӧ арталӧс овны сенӧ жона регыд. Но Волга куӧа секи вывлаӧ кајӧс холера. Москвагӧн мӧд станцӧја вылын Пушкин тӧдмалӧс, мыј холераыс Нӧжнејыннӧн. Кор сӧжӧ воӧс Болдиноӧ (батыслӧн помещӧе), матӧ гӧгӧрса сӧктӧжасӧ кышалӧсны караулӧн, быдлаын лӧгӧдавӧсны карантинжас. Јӧз ропкӧсны, ӧтилаын ӧ мӧдлаын кыптавлӧсны бунтжас.

Колӧны вежонжас бӧрса вежонжас, тӧлыг бӧрса тӧлыг, а Пушкин пыр-на пукалӧс Болдиноын. Холера паскалӧс, матыгмӧс Москва дӧнӧ, карантинжас пощӧсны став тујжасӧ, ачыс Москваыс вӧлӧ кышалӧма војеннӧж кордонжасӧн. Вӧставлӧсны, мыј холера Москваыннӧн. Пушкин жона тӧждыгӧс невестаыс вӧсна, сӧжӧ жонвӧзалун да олӧм вӧсна; сетчӧ-жӧ сыӧж воӧсны јуӧржас, бытӧтӧ сваѧбаыс торкӧсӧ, мыј Наталья Николаевна петӧ верӧссајӧ мӧд сајӧ. Сӧжӧ зӧлыс воны Москваӧ, кыкыг петалӧс Болдиноыс, нафӧйтчӧс мунны карантинжас пыр, но кыкнаныгсӧ лоӧс бергӧдчыны.

Тајӧ арнас, кодӧс Пушкин колӧлыс Болдиноын, творчествоыс сълӧн вӧлӧ жӧк вӧвлытӧм. Кујӧм тӧлысӧн сӧжӧ гӧжӧс „поснӧдик трагедӧијажас“, „Домик в Коломне“, „Белкӧнлыс повестжас“, „Онегин“-лыс кык бӧрја главасӧ, комын гӧгӧр лӧричӧскӧж кывбур. „Фетороднӧж ар“, шуӧс сӧжӧс Пушкин.

Шемӧсмӧдӧ не сӧмын лыдыс да вылын качествоыс гӧ-

жоджасылдн, коджасдс гижіс тајд каднас Пушкин, но і сїд кокылуныс, кушдмдн сїд вужіс дті настроенїеыс зїк мдд. Сдстдм-гажа вїстјас, кызї „Барышня-крестьянка“, „Метель“, „Домик в Коломне“, вежласїсны пыдысаң серјознїд драмјасдн, кызї „Скупой рыцарь“, „Моцарт и Сальери“, „Пир во время чумы.“ Тајд арса лїрикаыс тыр медса уна сїкаса, дті-мддыслы протївположнїд настроенїејасдн.

Сдмын декабр тдыс кезлд Пушкинлы, дырдн, удајтчіс петны Болдїноыс. Декабр 5 лунд сїд вдлі Москваын.

Свадбаыс лої 1831 воса феврал 18 лунд Ыжыд Вознесенїе вїчкоын Ыжыд Нїкїтскїд улїч вылын (дні Герцен нїма улїч). Пушкин бдрја лунјасыс сертї вдлі гажа, рад, лубезнїд другјасыскд, сералїс, но венчјатчїгас, чуңкышдн вежсїгдн, чуңкышыс усї жожд. Сесса сылдн кусї сїккыс. Сујевернїд Пушкин келддїс да шуїс:

— Ставыс — омдл прездзнаменованїејас .

ГӨТРАГОМ БӨРЫН

Пушкин арталїс колччыны овны гдтырыскд Москвад. Најд олїсны мїчаа меблїрујтдм квартїраын Арбат вылын. „Ме гдтыра—ї шуда,—гїжлїс Пушкин Плетневлы.—Дтї кдсјдм менам—медым нїндм менам олдмын ез вежсы; буржык-сд ог вїччыс. Тајд состојанїеыс меным сещдм выл, мыј, кажитчд, ме вылыс чужї“. Но пыр чорзїс тдшщаыскд лдсавтдмыс. Наталја Ивановна сукласїс нылыслы Пушкин вылд, бїд ногыс сдддїс сїдс. Сещдм заводїтчіс вїдчдм, мыј Пушкинлы сїд лоїс тєрпїтны поэтдм. Сїд еновтїс асгыс москваса квартїрасд да мај тдыс шдрын мунїс гдтырыскд Петербургд. Сенї најд і шуїсны овмддчыны. Гождм кезлас-жд бостїс дача Царскїд Селоыс, Петербург дорыс.

Пушкин радејтїс гдтырсд. Но Наталја Нїколајевнадс збылысдсд їнтересујтїсны сдмын мїча паскдм да светын успех. Вердсыс ыжыд творческїд да умственнїд олдмлы сїд ез вермы сетны некушдм отсдг. Творческїд волне-нїеон тыр Пушкин вољывлїс сы дїнд лыддыны выл стїх-јасдс, а сїд горддлывлїс: Господї, кушдма те ддзмдїн менд аслад стїхјасдн, Пушкин.

Холера, кодї лднлїс тдвнас, тулыснас паскалїс выл вындн да ускддчіс Петербург вылд. Император дворнас вужїс Царскїд Селод. „Царскїд Село пузїс да пдрї столицад“,—гїжлїс Пушкин Плетневлы.

Отчыд царскоселскїд паркын Пушкин паныдасїс їмператоркд. Нїколај сорнїтїс Пушкинкд зев бура, јуасїс сїд делдјас јылыс да сен-жд јуалїс, мыјла сїд оз служїт. Пушкин вочавїзїс, мыј даг, но мыј лїтературнїд служба кынзї

Пушкінлы колѡ вѡлі волены Асыввыв Россіјаса местајасѡ, кѡні дејствујтліс Пугачов. Пушкін богтіс отпуск вол тѡлыс кежлѡ да 1833 воса јул 17 луно петіс Петербургыс. А сы бѡрса губернаса началнікјаслы, кытчѡ колѡ вѡлі волены Пушкінлы, вѡтчісны гуса гіжѡдјас „учинить надлежащее распоряжение в учреждении за титулярным советником Пушкиным во время его пребывания секретного полицейского надзора за образом жизни и поведением его“.

Пушкін воліс Казанѡ, Оренбургѡ, Уралскѡ. Јуасіс пѡрысјасѡс Пугачов јылыс, тѡдмаліс војеннѡј дејствіејаслыс местајасѡс. Оренбургсањ сіјѡ ветліс Берды станыцаѡ, Пугачов важ столицаѡ.

Бердыс Пушкін корсіс старукаѡс, сізімдас арѡса казачкаѡс, коді ачыс тѡдліс Пугачовѡс. Сіјѡ пукаліс сыкѡѡ быдса асыв, јуасіс сылыс, кывзіс сылыс сыланкывјасѡс да прѡшшајтчігас сетіс сылы зарні червонец.

Пушкін муніс. Бердыса обывателјас коліны јона шемѡсѡс: мыјла воліс тајѡ мортыс, сешѡм пѡса јуасіс рѡзбојнік јылыс, мыјыс сетіс старукаыслы червонецѡс? Селѡыс подозрительнѡј, кызі ескѡ ез ло лок. Мѡдѡдісны вѡв Оренбургѡ, вајісны началство дінѡ старукатѡ червонецнад да вісталісны:

— Тѡрыт воліс кушѡмкѡ тѡдтѡм господин. Приметасыс сылѡн: ачыс ічѡткік, јурсыс сѡд, кудрія, чужѡмыс мугов, ышѡдіс пугачовшшінаѡ да сеталіс зарні сѡм: буракѡ, аѡтхірїст, чуњјасас тај гыжјасыс зев куѡѡс-а. (Пушкін, кызі тѡдам, новліс куѡ гыжјас)...

1833 воса октѡбр 1 луно Пушкін воіс гортас Болдіноѡ да пуксіс гіжны. Артміс њеуна шогмана обстановка, і творчествоыс вылыс кутіс клучѡн пуны. „Гіжа, і гіжі-нін зев уна“,—німкаѡа гіжѡ сіјѡ гѡтырыслы. Болдіноын тѡлысѡн жынјѡн олігас Пушкін гіжіс: „Сказка о рыбаке и рыбке“, „Сказка о мертвой царевне“, „Анжело“, вужѡдіс Міцкевічлыс кык баллада, помаліс Пугачовлыс історіја да гіжіс кык медса тѡдчана гіжѡдјасѡс—поема „Медный всадник“ да повесть „Пиковая дама“.

1833 воса нојабр шѡрын Пушкін бѡр воіс Петербургѡ.

ПРІДВОРНѡЈ ПЛѢНЫН

Анычков дворецын вѡчсывлісны царскѡј вечерјас, кытчѡ корлѡны вѡлі сѡмын прідворнѡј званіеја јѡзѡс. Медым тајѡ вечерјас вылас вескавліс Наталја Нїколајевна, Нїколај выл 1834 во воѡын кырымаліс указ: „Служащего в министерстве иностранных дел титулярного советника Александра Пушкина всемилоостивейше пожаловали мы в звание камер-юнкера двора нашего“. Пушкінѡс камер-јункерѡ вѡчѡмѡн Нїколај ѡтпырјѡ шедѡдіс кык

тор—вѳіс аслыс позанаѳн шѳкыда аҗыслыны Наталья Николајевнакѳд да јона ускѳдіс Пушкинѳс, кодѳс сѳлѳмнас муштѳмтліс: камер јункерѳ пыржык пуктавлісны том јѳзѳс, і комын вѳт арѳса Пушкин, кодлѳн-нѳн јурсіјасыс заводі-тісны зормыны, должен вѳлі вѳчны на чукѳрын зев теш-кодѳ впечатленіје.

Пушкин, та јылыс тѳдлѳм бѳрын, јона скѳрміс. Сіјѳ кѳсјіс вескыда мунны дворецѳ да шуавны лѳк кывјас аслыс царыслы. Ассѳ жалујтѳмыслыс помкасѳ сіјѳ зев бура гѳгѳрвоіс.

Гажтѳм да пемыд вѳлі сѳлѳм вылас Пушкинлѳн. Сіјѳ некѳдлы ез нораслыв аслас сѳкыд олѳм вылѳ, но сіјѳ чужѳм вылыс другјасыс унаыс лыдѳылісны сѳкыд тѳждысѳм. Локтас, шога кутас ветлѳдлыны комната куза, паккыд панталон зепјасас кіјассѳ сужѳмѳн, да шога шуалѳ:

— Гажтѳм. Шог.

ѳні пѳштѳ некѳр сіјѳс ез аҗывны гажаѳн да шогсытѳмѳн. Гежѳда-гежѳда сакмывліс сыын вѳвлѳм шмонітыс да озорнік.

Пушкинлѳн мукѳдыс ылыстѳѳмыс пыр кыптїс. Сіјѳ поезїјалѳн стрѳглуныс да кутан прѳстлуныс, прозалѳн стѳчлуныс ез во сѳлѳм вылас публікалы, кодї горша лыдѳіс Бенедїктовлыс гора шыјаса кывбурјассѳ, Мерлінскїј-лыс уна кывја прозасѳ да вескода муніс Пушкин дїнтї. Крїтіка артыштїс тајѳс да нѳшта јонжыка кутїс уласны Пушкин вылѳ.

Пушкин гїжіс еша, гїжѳм вылас вїзѳдіс јона стрѳга да та вѳсна унаѳс ез печатајт. Унаѳс кутліс цензура. Пушкин олїгѳн бѳрја квајт онас лыдѳыс верміс тѳдны сіјѳ гырыс художественнѳј произведенїејас пїыс сѳмын „Пиковая дама“ да „Капитанская дочка“.

Светын сіјѳс ез радејтлыны сы вѳсна, мыј полїсны сіјѳ јос, віана епїграммајасыс, кодјас вылѳ сіјѳ ез скупїтчыв да кодјас вѳсна „вышѳј светын“ сіјѳ нажѳвїтліс аслыс нѳтчыв мїрїтчѳтѳм врагјасѳс.

1834 вѳса вїзѳпырѳм дырїі Наталья Николајевна јона танцујтѳмыс вїгміс да, бурдѳм бѳрас, муніс арѳз став челафкѳд Калужскѳј губернаѳ аслас вок дїнѳ. Пушкин колї Петербургѳ ѳтнас вїзѳдны „История пугачевского бунта“ печатајтѳм бѳрыс. друг сылы воѳ пїсмѳ Жуковскїјсан Царскѳј Селѳыс, мыј кушѳмкѳ-пѳ пїсмѳ Пушкинлѳн лѳї тѳдса імператорлы, сіјѳ јона скѳралѳ. Вѳлѳмкѳ, Московскѳј пошта востѳма Пушкинлыс гѳтырыслы пїсмѳсѳ да ыстѳма сіјѳс Којмѳд ѳтфеленїејѳ. Тајѳ пїсмѳас Пушкин гїжіліс, мыј оз кѳсјы ветлыны престол вылѳ наследнїклыс

тыр арлыдö воöмсö торжественнöя празнуйтöм вылö, i ез зев мичаа горнит аслас камер-юнкерство жылыс. Жуковскій-лы удайтчис ладмöдны делöсö.

Пушкін шуис мынтöдчыны клеткасыс, кодö игналис сїдс правітельство. 1834 вoса јун 25 лунö сїдö сетис Бенкендорф-лы прошенїе отставка жылыс. Тајö прошенїеыс царöс јона скöрмöдїс. Жуковскїј повзїс да заводїтїс бомбардїруйтны Пушкінöс Царскöј Селосаң пїсмöјасöн, мыжалїс сїдс јöј-јалöмын да ассö лока кутöмын. Жуковскїј корöм куза Пуш-кін прошенїесö бостїс бöр.

Мыјла правітельстволöн Пушкін вылö вїзöдöмыс вöлі сещöм враждебнöј да подозрїтelnöј? Пушкін став пыщкöс-нас ез шогмы самодержавїелы. Мыј сыыс, мыј Пушкін „прїзнайтїс“ сїдс? Колö вöлі не прїзнайтны, а сöлöмсаң рафетны да ошкыны, крїтїкатöг, астö куттöг да бöрö вїзöдтöг. Аслас „Клеветникам России“ да „Бородинская го-ловщина“ oдајасöн Пушкін ескö сувтїс тајö туј вылас, но пыр-жö кежїс сетыс да возö ез-нїн бергöдчыс сы вылö. А мыј вылö колö вöлі Нїколајлы „прöстö“ геңїалнöј поетыд, кодї творїтö „прöстö“ геңїалнöј произведенїејас? Пушкін ез тöр нїколајевскöј самодержавїе рамкајасö ез кыз сы-лöн враг, а кызї ыжыд културнöј јавленїе, кодї петїс сїдö рамкајас сајö. Сїз-жö i прїдворно-светскöј олöм рамкајасас Пушкін ез тöр бара-жö не кызї сїдс отрїцајтыс, а кызї јона културнöј, тыр достоинствоа морт, кодї некущöм ногöн ез вермы лоны царедворец-холопöн.

Нїколајлы удайтчис сувтöдны сїдс пїзöс вылас, но i пї-зöс вылас Пушкін сулалїс гордöја кыпöдöм јурсö копырт-тöг. Император тајöс тöдїс да лыддїс Пушкінöс „чуждö-јöн“ да быдтор вöчны вермысöн.

А император зев-на унатор ез тöд Пушкін жылыс. Нöш-та сїдö-жö 1827 вoнас, кор Пушкін бергöдчылїс „сöд јöз-ыс“, — нöшта сїдö каднас-на öтї ештöдтöм гїжöдын сїдö мöвпалїгас пасјалїс ташöм строкајас:

Блажен в златом кругу вельмож
Пиит, внимаемый царями:
Владея смехом и слезами,
Приправя горькой правдой ложь,—
Он вкус притупленный щекотит,
И к славе спесь бояр охотит,
Он украшает их пиры
И внемлет умные хвалы.
Меж тем, за тяжкими дверями,
Теснясь у черного крыльца,
Народ, толкаемый слугами,
Поодаль слушает певца.

Онi слугајасѡн јѡтлалан тајѡ јѡзыс, кодi суга кывзѡ по-
етѡс сѡд килчѡ дiнын, сувтѡ Пушкин воѡд выл, меѡса ко-
лана кывзысѡн. Кувтѡзыс во жын војѡдѡр сiјѡ гiжѡ ассыс
„Памятник“— поезiја могајас дiнѡ Пушкин выл ногѡн виѡѡдѡм
сертi да ассыс поетiческой заслугајассѡ доңјалѡм сертi зев
мiча гiжѡд. Форма сертiыс кывбурыс лоѡ ѡержавiнлѡн ѡтi
нiма кывбурылы подражајтѡм. ѡержавiн аслас „Памятник“
ын лыѡѡѡдлѡ заслугајассѡ, кодјас, сы ногѡн, сетѡны сылы
право потомство каѡтылѡм вылѡ. Тајѡ заслугајассѡ „бogo-
подобнѡј Фелица“ Јекатерина II-лѡн певецыс азъыліс сыын,

Что первый я дерзнул в забавном русском слогe
О добродетелях Фелицы возгласить,
В сердечной простоте беседовать о бoге
И истину царям с улыбкой говорить.

Ассѡ тѡдчѡѡдѡмѡн сылы паныѡ сувтѡѡдѡмѡн, со кыѡи поду-
лавліс слава вылѡ ассыс правајассѡ Пушкин: сiјѡ горѡдiчiс,
мыј сiјѡ памјатнiк дiнѡ оз тыр народнѡј тропа да мыј тајѡ
памјатнiкыс пѡкѡрiтчытѡм јурнас кыптiс вылѡжык быѡ сi-
каса царскѡј памјатнiкјасыс. I мыжыс-жѡ сiјѡ вiчысѡ јѡз-
санъ признајiсѡ?

И долго буду тем любезен я народу,
Что чувства добрые я лирой пробуждал.
Что в мой жестокий век восславил я свободу
И милость к падшим призывал.

Ыжыѡ шенъѡм кыпѡѡѡ „Памјатнiк“-лѡн бѡрја строфаыс:

Веленью божию, о муза, будь послушна:
Обиды не страшась, не требуя венца,
Хвалу и клевету приемли равнодушно
И не оспаривай глупца.

Тајѡ лоѡ гѡгѡрвоанаѡн да ѡик ас местаын, кывбурыс-кѡ
мi кутам азъыны не сѡмын Пушкинлыс аслас воѡѡа поетi-
ческой ужлы iтѡг вѡчѡм, но i сылыс чорыѡ шуѡм ѡик выл
поетiческой позiцијас вылѡ вужѡм јылыс. „Бур чувство-
јас сѡѡмѡѡѡ“, „свобода ошкѡм“, „усѡмјас дiнѡ милѡет
чуксалѡм“,— со мыј ѡнi меѡса јона заводiтѡ доңјавны Пуш-
кин аслас вѡвлѡм ужас да со мыјын сiјѡ азъѡ „јенлыс шѡк-
тѡм“ воѡд уѡжалѡм вылѡ. Тајѡ выл туј вылас сувтѡмѡн,
сiјѡ дас јѡјјас серам вылѡ, ѡбiда да клевета вылѡ, сылы оз
ковны тајѡ туј вылас нi ошкѡмјас, нi венецјас.

Пушкин ѡнi корсѡ матыетчѡм Белiнскiјкѡѡ, аслас ари-
стократической другјасыс гусѡн ыстѡ сылы ассыс „Совре-
менник“ журналсѡ, кѡсјѡ корны сiјѡс сотруѡднiчајтны тајѡ

журналас. Пушкин поезијаин заводітöны кывны сын ва-
жөн вунöдöм шыяс.

Жужыд гражданскöй скöрлунөн тыр кывбур, кодöс збоја
німтöма „Мирская власть“ („Когда великое свершалось
торжество“...). Пушкин заводітö гижны драма феодальнöй
рыцарство кадыг, зев ыжыд көсјöмөн — петкөдлыны рыцар-
скöй двор'анствоöс секса демократіјаин — крестанствоин да
быдмыг карса мешчанствоин — жугöдöм. Гіжöма вöлі сöмын
заводітчан сценајассö, но міјанöз воіс конспект став дра-
ма планнас, і сес тыдалö, кушöм революціоннöй кыпыдлунөн
колö вöлі лодавны тајö драмаыслы.

Пушкинлөн материалнöй положеніеыс зугсис пыр јонжы-
ка. Петербургын придворнöй олöм да сіјö гöтырлөн свет-
скöй успехјас требованіејасөн олöм ез вöв сылы средство-
јас сертёыс. Кредіторјас тыртлісны сылыг квартирасö, тырт-
лісны сіјöс пісмöјасөн ужјöзјассö мынтыны корöмөн. 1835
вога гожöмын Пушкин бара заводітліс мездысны Петер-
бургыс. Сіјö гіжліс Бенкендорфлы: „Меным лöб пуктыны
пом сöм візöмыслы, кодјас вайöдöны сöмын ужјöзјасö да
кодјас дастöны возöвылö тöждысöмөн да сöкыда олöм,
оз-кө корысö воём да öтчајаңіе. Сіктын кык лібö кујім во
олöм вылыг сетас меным поңанлун локны бөр Петербургö
да кутчысны занатіејасö, кодјасыс ме објазан јего вели-
чество бурлунлы“.

Цар бара öткажитіс да сöмын шуіс сетны Пушкинлы
ужөн комын сурс шајт, а сіјöс мынтöм вылö бергöдны сы-
лыг жалöваніесö. Сöмыс муніс меґса колана ужјöзјассö
мынтöм вылö, жалöваніе Пушкин ез кут бостны, і доход
зік öтё істочнікөн коліс сылы літературнöй уж. Но дуг-
дывтöг тöждысгад да непріјатностјас дырјыд, кызі öні
оліс Пушкин, ужавны сіјö ез вермы. „Тані Петербурґын,—
гіжліс сіјö багыслы,— ме нінöм ог вöч, сöмын пыр јона
локала“.

Ез кут гіжыны і сіктын, кытчö пыржык ветлывліс
Пушкин арын ужавны. Муніс сіјö 1835 воын ар кежлас Мі-
хајловскöјö, оліс тöлыг да гіжіс гöтырыслы: „Ташöм нінöм
сеттöм арыс менам нем чöж ез вöвлы. Гіжа, мыр вомөн ко-
лода быглала. Вдохновеніе вылö колö сöлöмлы лöңлун, а
ме нöтё абу лöң“.

Давно завидная мечтается мне доля.
Давно, усталый раб, замыслил я побег
В обитель дальнюю трудов и чистых нег.

Но Наталья Николајевна тајö „пышјöмыслы“ нöтё ез со-
чувствуйт. Сіјö терпітны ез вермы сіктсö, Пушкинкöд оліг

чѡжыс ѡтчыд весіг ез вѡвлы ні Міхајловскѡјын, ні Болѡи-
ноын. Гожѡм кежлѡ најѡ медавлісны дѡна дача кущѡмкѡ
мѡднѡј петербургскѡј ді вылын, кѡні позѡ вѡлі овны сїѡ-
жѡ шума да гажа светскѡј олѡмѡн, кызї тѡлын. Наталїа
Нїколајевналѡн светын успехасыс дугдывтѡг каїсны выв-
лаң. Ѳні-нїн ез Пушкін сїѡс југдѡд аслас славанас, а сїѡ,
медса первој, аснас быдѡнѡс шемѡсмѡдыс красавїца,— сї-
ѡс, скромнѡј тїтуларнѡј советнїкѡс да „сочїнїтелѡс“.

1834 воын Петербургѡ воїс том француз, барон Жорж
ѡнтес, „законнѡј“ Бурбонскѡј дїнастїалѡн прїверженец.
1830 вога јулскѡј револуцїа бѡрын, кодї путкылтїс Бур-
бонјасѡс, сїѡ ез кѡсјы колччыны служїтны Францїаын.
Петербургын ѡнтес аслас јїтѡдјас вѡсна вѡлі прїмїтѡма
вескыда офїцерѡн ѡтїк медбур гвардїејскѡј кавалерїјскѡј
полкѡ — кавалергардскѡјѡ. Вышнѡј светын сїѡ пыр-жѡ бѡс-
тїс зев тѡдчана положенїе. Ыжыд тушаа, мїча, самоувер-
еннѡј, гажа, остроумнѡј, сїѡ быдлаын вѡлі колана гѡстѡк.

Пушкін тѡдмасїс ѡнтескѡд регыд Петербургѡ сыѡн
воѡм бѡрын. Французскѡј жївостыс, гажыс да остроумїеыс
ѡнтеслѡн кажїтчїсны Пушкінлы. ѡнтес кутїс вольвлыны
сы ордѡ гортас. Сїѡс сѡлѡмсаң прїмїтїсны і Пушкінлы ма-
тысса семјаясын,— Карамїнјас ордын, Вјаземскїјјас ордын.
Паныдаглісны щѡкыда. ѡнтес влубїтчїс Пушкін гѡтыр
вылѡ. Сылы сїѡ сїз-жѡ јона кажїтчїс. ѡнтес пыр вѡтлысїс
Наталїа Нїколајевна бѡрса, вѡлі быдлаын, кѡні вѡліс сїѡ,
балјас вылын танцујтїс сѡмын сыкѡд. 1836 вога гожѡмын
мїнеральнѡј ваяс вывса (Јелагїн ді вылын) ѡтї лїбѡ кык мѡд-
нѡј общественнѡј балјас бѡрын став светыс заводїтїс сор-
нїтны ѡнтесѡн Пушкін гѡтыр бѡрса ухаживајтѡм јылыс.
Пушкінлѡн вѡлі сорнї Наталїа Нїколајевнакѡд, сїѡ ез кут
леңны ѡнтесѡс гортас. Но влублѡннѡјас воѡд кутїсны аз-
гыслыны тѡдсајас ордын да велїкосветскѡј балјас вылын.

Пушкін јур вестын, кызї арса сїбдыс гут, пыр јонжыка
заводїтїс лебавны мїстѡм кыв „рогоносец“. Ѳтї бал вылын
барјов кока том негоѡај, княз П. В. солгоруков, прїјател-
јаслы ѡнтес вылѡ сїнсѡ вѡчлѡмѡн, кыпѡдїс Пушкін јур
сајын сурјас моз лѡсѡдѡм чуңјасѡс.

ДУЕЛ

драмаыс мѡдїс воны ѡдјѡ.

Пушкін ескїс гѡтырысды да ез сомневајтчы сїѡ вер-
ностын. Но сїѡс вајѡдлїс бешенствоѡ „рогоносецлѡн“ ро-
лыс, кодѡс сылы локыс радлѡмѡн кутїсны кѡвјавны светын.
А сорнїтїсны сенї ез ѡтї ѡнтес јылыс. Пушкін вїставлїс
аслас друг Нашщокїнлы, мыј Нїколај ачыс офїцерїшка моз
ухаживајтѡ сїѡ гѡтыр бѡрса, нарѡснѡ асывјасын некымы-

ныс ветлӧ сїѳӧ ӧшїнувтї, а рытнас балјас вылын јуасӧ, мыјла сьлӧн ӧшїнјасас шторјасыс пыр лезӧмаӧс.

1836 вога нојабр 4 лунга асылӧ Пушкинлы карса пошта куѳа воїс вежӧм почеркӧн гїжӧм нїмтӧм пасквїл тащӧм содержанїебн:

„Великие кавалеры, командоры и рыцари светлейшего Ордена Рогоносцев в полном собрании своем, под председательством великого магистра Ордена, его превосходительства Д. Л. Нарышкина, единогласно избрали Александра Пушкина заместителем великого магистра Ордена Рогоносцев и историографом Ордена“.

Тащӧм-жӧ пїсмӧјас вӧлі ыстӧма і Пушкинлӧн уна тӧдсајаслы. С. Л. Нарышкін вӧлі верӧсӧн красавїца Марїја Антоновналӧн, кодї уна во чӧж вӧлі јїтӧдын імператор Александр I-кӧд. Пушкинӧс Нарышкінлы вежысӧн индӧмӧн пасквїлыс зїк гӧгӧрвоана индїс, мыј Пушкинлыс Нїколај дїнӧ положенїјесӧ лыддӧны сещӧмӧн-жӧ, кызї Нарышкінлыс Александр дїнӧ положенїјесӧ. Кызї ӧнї тыдовччӧ, пасквїлсӧ гїжӧма П. В. Долгоруков, но сы сајын сулалїс Пушкинлӧн велїкосветскӧј врагјасыс быдса шајка, сы пїын, тыдалӧ, і Уваров, народнӧј просвешченїе мїнїстр, кодӧс Пушкин серавлїс „На выздоровление Лукулла“ сатїраын. Но Пушкин мыјлакӧ пасквїл ыстыгнас чajtїс голландскїј посланнїк Геккернӧс. Геккерн вӧлі развратнїк да лок сплетнїк. Сїѳӧ јона раѳејтлїс сантесӧс да во жын сајын бостїс сїѳӧс пї пыддї, сы вӧсна сантес ӧнї шугїс барон Геккернӧн. Корны дуел вылӧ посланнїкӧс Пушкин лыддїс не лӧсыдӧн да ыстїс корӧмсӧ сантеслы.

Пӧрыс Геккерн јона повзїс последствїејассыс, кодјас вермїсны лоны сылы да сьлӧн бостӧм пїыс карјералы лоан дуелыс. Сантескӧд ӧтлаын најӧ сорнїтчїсны тащӧм петантуј јылыс. Сантесӧс важӧн-нїн раѳејтїс Наталја Нїколајевналӧн ыжыджык чојыс—Јекатерїна Гончарова. Ӑнї, мед мездысны мїстӧм положенїјесыс, кущӧмӧ сувтӧдїс најӧс Пушкинлӧн вызовыс, Геккернјас шуїсны, мыј сантес ухајївајтїс ез Наталја Нїколајевна бӧрса, а сїѳӧ чој бӧрса да дае сы вылӧ гӧтрасны. Пушкин бӧр бостїс ассыс вызовсӧ. 1837 вога јанвар 10 лунӧ лоїс свадьба сантеслӧн Гончаровакӧд. Тазїкӧн сантес лої Пушкинлӧн рӧднаӧн. Сїѳӧ локтїс сы дїнӧ свадьебнӧј вїзїтӧн, но Пушкин сїѳӧс ез прїмїт да щӧктїс вїставны, мыј оз кӧсјы кутны ськӧд некущӧм волысӧмјас.

Но најӧ пыр паныдаслїсны велїкосветскӧј балјас вылын да асланыс тӧдсајас ордын. Сантес воӧд ухајївајтїс Наталја Нїколајевна бӧрса нӧшта јонжыка, некущӧма јандыстӧг. Пушкинлӧн скӧралӧмыс сїѳӧс тешїтїс, і сїѳӧ сы дырјї Наталја Нїколајевна бӧрса ухајївајтїс торја зїлӧмӧн

Пушкін воіс пöштi jöjmöмöз.

1836 вога јанвар 26 луно сiјö ыстiс пöрыс Геккеренлы пiсмö, кодi вöли тыр медса лок оскорбленијeјасöн.

Тajö пiсмö бöрас дуел вöли быт лоана. Тajöс i перјiс Пушкін: зугсöм положенијeыс мöд петан туј сiјö ез аззы. Геккерен да дантес горнитчöм сертi, Пушкiнлы вызовсö ыстiс дантес. Вызовыс воöм бöрын Пушкiн пыр-жö лöнис.

Асывнас Пушкiн чеччiс воз. Вöли тöрытја моз-жö гажа да варов. Јуiс чай да пуксiс гiжны. Воiс пiсмö d'Аршиаксаң, дантес секундантсаң. Сiјö корiс Пушкiнöс ыстыны ассыс секундантсö горнитчöм вылö. Пушкiн мöдöдчiс корены секундантöс. Пантелејмоновскöј улiч вылын сiјö случайнö паныдагiс аслас лицејскöј јорт инженернöј војскајас са подполковник К. К. данзаскöд да корiс сiјöс лоны секундантöн. Данзас даг пырыс сöгласитчiс. Сiјö мунiс d'Аршиак дiнö, најö кыкөн лöсöдiсны дуеллыс условиејас. Данзас вајiс Пушкiнлы дуеллыс гiжöда условиејас. Пушкiн ез кут најöс лыддыны, став вылас сöгласитчiс да ыстiс данзасöс нöбны пiстолетјас. А ачыс гажаа пуксiс занiмајтчыны аслас журнал „Современник“ делöјасöн. Востiс Ишiмовалыс кнiга „История России в рассказах для детей“ да дыр лыддыс сiјöс.

Урчитöм час кежлö сiјö аззыгiс данзаскöд Вольф кондiтерскöјын Невскöј проспект пелöсын. Најö пуксiсны додöдö да мöдöдчiсны iндöм местаö—Комендантскöј дача дiнö Чорнöј ју вылö. Воiсны öтщöц протiвникјаскöд. Мунiсны рошщаö, бöрјiсны куш iн. Сiјö вöли тыр лым толајасöн. Кыкнан секундантыс да дантес заводитiсны талавны лымсö, вöчны паскыд тропа, код куза колö вöли матыгтчыны протiвникјаслы. Пушкiн, ош ку пасö гартчöмөн, пукалiс тола вылын да терпитны вермытöг вiччыгiс. Секундантјас мерајтiсны трöпинка вылын восковјас, барјерјас пыддi пуктiсны лым вылö ассыныс пасјассö да заводитiсны зарайтны пiстолетјас. Пушкiн терпитны вермытöма јуалис:

— Но, мы-нö? Ештöдiд?

Ставыс вöли даг. Протiвникјасöс сувтöдiсны местајас вылö, сетiсны налы пiстолетјас. Данзас сетiс сiгнал, шеныштiс шылапöн.

Пушкiн öдјö матыгтчiс барјер дiнö, сувтiс да заводитiс лептыны пiстолетсö. Но тajö каднас дантес, барјер дiнöз öтi восков вотöз, лыјiс. Пушкiн усi шыңел вылас, кодi вöли барјер пыддi. Сiјö кујлiс вöрзывтöг, чужöмнас улаң. Секундантјас да дантес ускöдчiсны сы дiнö. Пушкiн воiс садö, кыпöдiс јурсö да шуiс:

— Вiччыслöј. Ме кыла ассым тырмымөн вын, мед лыжны.

донтес бöр локтiс аслас местаö, сувтiс бокөн да тупкiс морöссö вескыд кiнас. Пушкiн кыпöдчiс пiзöс вылас да жынвыјö кујлöмөн, заводитiс метiтчыны. Метiтiс дыр.

Кыліс лыжом шы. Сантес уеіс. Пушкин шыбытіс пістолетсө да горөдіс:—Браво!

І бара сактөг уеі лым вылө. Но сандесөс кок жывыс ускөдіс сөмын јон контузіја: пула рождіс кімөрсө да вескаліс гач кізас: тајө кізыс спасітіс сіјөс.

Асвыјө воөм бөрын, Пушкин жуаліс д'Аршіакөс:

— Виі ме сіјөс?

— Енөј, ті сіјөс ранітід.

— Сівө,—шуіс Пушкин,—ме чайті, міса меным вөчас удовольствіје сіјөс відмыс, но ме кыла өні, мыј оз... Но, зік өткоө. Кыз сөмын мі бурдам, бара заводітам.

Секундантјас өтвылыс пукөдісны Пушкинөс додөө. Комендантскөј дача діныс најө ақзісны карета, кодөс мыјкө лоөм вылө ыстөма Геккерен. сандес да д'Аршіак вөзжісны санзаслы сетны каретасө Пушкинлы. санзас сөгласітічіс. Ез вистав Пушкинлы кодлөн каретасыс, пукөдіс сетчө Пушкинөс да муніс ськөд карө.

Наталја Нїколајевна неважөн воіс прогулка вылыс да Александріна чојыскөд віччыгіс Пушкинөс өбөд кезлө. друг докладтөг пыріс санзас да, лөн чужөм кутны зілөмөн, висталіс, мыј Пушкин өні лыжіс сандескөд да ранітічіс, но зев кокыа. Наталја Нїколајевна ускөдчіс переднејө, кытчө кіјас вылын пыртісны-нін Пушкинөс. Сіјө уеі обморокө. Пушкинөс водтөдісны діван вылө аслас кабінетө. Очмөм гөтырыс көсжіс пырны, но Пушкин гора гөлөсөн горөдіс: Ен пыр! Сіјө ез көсјы, мед сіјө ақзіс сылыс ранасө, і коріс сіјөс сөмын секі, кор-нін вөлі пөрччөдөма да водтөдөма.

Өті бөрса мөд воалісны докторјас, докталісны Пушкинлөн другјасыс--Жуковскіј, Плетнев, Вяземскіј, А. Тургенев.

Б Ö Р Ј А Л У Н Ј А С

Пушкин страдајтіс јона, но унаыс жуасіс гөтыр жывыс.
— Сіјө, коңөр, мыжтөг терпітө да вермас нөшта-на терпітны јөз сорныыс.

І сылы аслыс сіјө шуіс:

— Ен від астө менам кулөмыс. Тајө—делө, коді інмө меным өтнамлы.

Лејб-хірург Арендтөс сіјө коріс виставны імператорлы не преследујтны санзасөс дуельын участвујтөмыс. санзас сы діныс ез вешјыв. Сіјө висталіс Пушкинлы, мыј көсјө корны сандесөс дуель вылө, мед бостны воғөс сы пыффі. Пушкин чуқыртчыліс.

— Ен, ен! Мір, мір.

Локалөмыс да бешенствоыс, кодјасөн сіјө пыр шуіс бөрја төлысјасас, өні быріны: сіјө лоіс лөн, кутіс ассө

вескода. Өткымын другјаслөн артміс мөвп, мыј Пушкин коріс куломсө да вөлі рад сылы, кызі ассыс петны поэтом положеніјесө тајөн вескөдөмлы.

Пушкін раңитчіс кынөмас. Пулаыс жугөдіс сылыс кресталысө. Кынөмас лы торјасыс личкісны кішечнык вылас. Ташөм раңитчөмад медвоzza требованіе—сетны кішкајаслы тыр покој, сувтөдны сылыс ужалөмсө опіумөн. Но, зік гөгөрвотөм помкајас вөсна, лејб-хірург Арендт індіс вісыслы клызма. Тајө вајөдіс зік віччыстөм торјө. Сінјасыс Пушкінлөн лоіны јөјөс да, кажітчіс, дасөс вөліны чеччыштны местасыс, чужөмыс тыріс көзыд пөсөн, кіјасыс көзалісны. Көт кыз ез зіл кутны ассө, сіјө горзіс сещөма, мыј быдөнөс вајөдіс ужасөз. Повзөм камердінер вісталіс санзаслы, мыј Пушкін щөктіс сылы сетны пісменнөј пызан вылыс јашшік да мунны, а сіјө јашшікјасас пістолетјас. Санзас терыба муніс Пушкін дінө да мырдіс сылыс пістолетсө, кодөс сіјө удітіс зөбны офејалө улас. Пушкін вісталіс, мыј көсјіс лысыны, сы вөсна, мыј мучітчөмыс лоі терпітны поэтом.

Асыв кежлө вісөмыс неуна чініс, і Пушкін верміс кутны ассө. І кувтөзыс-нын сесса нїөті шыөн ез петкөдлы ассыс мучітчөмсө.

Пушкін квартіра кілчө дін тыріс јөзөн. Төдсајас і төдтөмјас сулалісны пыран інын, дугдывтөр јуасісны: „Мыј Пушкиныс? Кокніжык-ө сылы? Ем-ө нафеја?“

Гырыс јөз чукөрјас тыртісны став улычсө Пушкін квартіра возыс, кілчө дінас оз вөлі поз вескавы. Но великоветскөј јөз тані ез вөвны.

Пушкін слабміс быд часын. Кулөмыс матысміс, і сіјө бура гөгөрвоіс тајөс. Другјасыс віставлісны сылы:

— Ставным мі нафејтчам, ен вошты нафејасө і те.

Пушкін вочавізіс:

— Абу, меным тані не овны. Ме кула, да тыдалө, тазі і колө.

Јанвар 29 лунө луншөр гөгөрын Пушкін коріс рөмпөштан, відөдіс сы вылө да шеныштіс кінас. Пулс угіс да регыд зікөз бырі. Кіјасыс заводітісны көзавны.

Лолалөмыс лоі пыр нөжјөжык. Медбөрја лолыштөм. Олөмыс лебзіс. Вөлысјас нем чөжыс ез вермыны вунөдны величавөј, блаженнөј спокојствіјесө, коді паскаліс кулом Пушкінлөн чужөм пастаыс.

ПУШКИНӨС ЗЕБӨМ

Можка набережнөј вылын, сіјө керка возын, көні кујліс Пушкін. вөлі мыјкө секса кадлы зік вөвлытөм тор. Кызі гырыс ва гыјас, содісны і содісны јөз чукөрјас, кодјас

кӱсҕисны копытчывны Пушкин шоҕлы. Азҕылысҕас висталӱм серҕи, Пушкин горт динӱ волисны комынсаҕ ветымын сурс мортӱҕ. Кар быд помсаҕ кысҕисны екипажҕас. Извозчикҕас сӱс медалисны прӱстӱ шуӱмӱн: „Пушкин динӱ“.

Пушкин гроб динын ез вӱв вӱсшӱӱ двор‘анство; горт динӱ кысҕисны студентҕас, свободнӱӱ профессияа жӱз, улын разр‘ада чиновникҕас, „националнӱӱ коммерсантҕас“, „прӱстӱӱ жӱз“, сӱӱӱ сӱмын-на кыпалыс радикалнӱӱ мелкӱӱ буржуазиялӱн слӱӱыс, кодлы реҕид сетисны ӱӱм „разночинцы“. Пушкинӱс ҕебигӱн разночинцы медвоҕзаыс петисны общественинӱӱ арена вылӱ да сетисны тӱдны аснысӱ, кыҕ общественинӱӱ вынӱс.

Бӱрҕа воҕасас Пушкин олис ужаснӱӱ общественинӱӱ, моралнӱӱ, культурнӱӱ, литературнӱӱ оҕиночествоын. „Ов ӱт-над!“—курыда шульвлис сӱӱӱ ас жывыс. Сӱӱӱ ез и чајтлы, кымын сурс сылӱн вӱли пӱс, сӱлӱмсаҕ ескыс другыс сӱӱӱ кыщ саҕас, кодын сӱӱӱ олис да кодын кулис. Пушкин олигӱн тајӱ тӱдтӱм другҕасыс вермисны унаторҕыс сӱӱӱс ӱе прӱшщајтны,—кулӱмыс сетис налы чувствујтны жона ыҕыд доналунсӱ да коланлунсӱ Пушкинлыс. I најӱ гораа, чорыда, ез кывјӱн, а асланыс став ҕејствиеҕаснас шуисны: Пушкин мијан!

Петис скӱрӱн тыр кывбур секи пӱшҕи-на тӱдтӱм поет Лермонтовлӱн— биа поетическӱӱ прокламајиа. Кывбурыс ӱдјӱ паскалис списокҕасын, и быдӱн шуалисны Лермонтов бӱрса:

Вы, жадною толпой стоящие у трона,
Свободы, гения и славы палачи!
Таитесь вы под сению закона,
Пред вами суд и правда—все молчи!..
Но есть, есть божий суд, наперстники разврата!
Есть грозный судия: он ждет;
Он не доступен звуку злата
И мысли и дела он знает наперед,
Тогда напрасно вы прибегнете к злословью:
Оно вам не поможет вновь,
И вы не смаете всей вашей черной кровью
Поэта праведную кровь!

Общественинӱӱ негодованијелӱн бурнӱӱ взрывыс шемӱсмӱдис да повзӱдис Николајӱс. Первој сӱӱӱ вескода вӱзӱдис Пушкин кулӱм вылӱ да тырвыјӱ оправдывајтис дантеслыс поведенијесӱ. Улыссаҕ лӱчкӱмыс щӱктис императорӱс гӱгӱрвоны, мыј ҕелӱыс мунис ез ичӱтик „сочинител“ жылыс, сӱӱӱ дворса ӱечинонӱӱ камер-јункер жылыс, а сещӱм морт жылыс, кодӱс вӱли донјалӱнны странаса меҕса паскыд кругҕас.

Николајлы быт ковміс вежны лоомтор вылас ассыс віждомсё, ковміс петкодлыны, мы і сіё донјалё Пушкинлыс куломсё. Сантесёс лезісны салдатё да, кызі иностраннёј подданнёјс, ыстісны Россіјаыс. Геккеренёс нідерландскёј правітелство бёр коріс посланнік постыс.

Мёдар боксаң, Николај термасіс пошны став тујјассё буряёја пуыс общественнёј негодованіе петкодчёмлы. Газетјаслы стрёга вёлі щоктёма Пушкин кулом јылыс јуёртігөн кутны „колана умеренност да прілічіјелыс тон“. Ёті газетлы вёлі сетёма выговор заметкаыс, кодын гіжсіс, мыј „міјан поезіјалён шондыс кусіс“ да мыј „Пушкін кулі ыжыд попрішше шёрын“. Пушкин квартіракёд орчча керкајасын вёлі сувтёдалёма војеннёј пікетјас, пыранінас да квартіраас ветлісны шпіонјас. Шој петкодан луныслы паныд војнас, јанвар 30 лунсаң јанвар 31 лун вылё војё, кор јёз чукёр разаліс да квартіраын пукалісны сёмын Пушкинлён некымын матыса друјјас, воісны жандармјас, жандармјас корпус штабса начальнік геңерал Дубелт журнуёдомён. Најё нуісны гробсё ез Ісаакіевскёј соборё, көні аскі кежлё вёлі індёма сылөдомыс, а Коңушеннёј вічкоё. Сылөдан луннас вічкоё локтан тујјассё кышаліс поліціја да вічкоас лезісны сёмын торја корём јёзёс. Сылөдісны, пуктісны гробсё вічкоса пөдвалё.

Февраль 2 лунсаң 3 лун вылё војшёрын вічко дінё локтісны дрөгјас да кык кібітка. Ёті кібіткаас пукаліс жандармскёј офіцер, мёдас—Пушкинлён друг А. І. Тургенев, коды вёлі щоктёма коллөдны шојсё Псковскёј губернаё Сватогорскёј монастырё, гуалан местаёз, ыылё пушкінскёј Міхајловскёј сіктсаң. Пуктісны гортсё дрөг вылё да гөнітісны мыј выныс карыс. Псковскёј губернаторлы возыв вёлі ыстёма высочайшёј пріказ—горт нуігөн „не лезны вөчны быд сікас ізјавленіе, быд сікас встреча, ётік кывјөн-кө, быд сікас церемоніја“.

Аслыс сікас похороннёј процессіја лебіс лым ердјас куза курјерскёј вылын лун і вој, бытёккө преступнікјас термасісны ставгыс гусён помөз вөчны ассыныс сөд делёсё.

Ёті поштөвёј станціја пыр вёлі мунё профессор гөтыр. Сіё аззіс котралыс жандармјасёс, кодјас термөдісны јамшікјасёс регыджык доѡфавны телега, көні ізас пыцкын вёлі рөгөжаё гартём гроб. Сіё јуаліс ёті віждысёс, мыј тајё ташөмыс.

— А јен сіјёс төдас, мыј. Аззан, кушөмкө Пушкинёс вёмаёс,—лебөдөдны сіјёс поштөвөјөн рөгөжаын да ізас пыцкын, прөсті господі, кызі понјёс.

Тазі зөбіс офіціалнёј николајевскёј Россіја велічашёј роч поетёс.

Коліс со во Пушкін кулѡмсаң. Усі самодержавіе, кодї травітіс да вііс сіјѡс, пѡріс став зывѡк стројыс, кѡні ѡтіјас ужалісны да страдајтісны, а мукѡдјас нінѡм ез вѡчны да блаженствуйтісны. Кор історіческѡј сцена тыріс шума вермысјасѡн—„чернѡн“, Пушкінѡс „збылыс“ дѡнјалысјас повѡмѡн шуісны, мыј вылын іскусстволы воіс пом да мыј налы, „збыл култура“ новлѡдлысјаслы, коліс вешјыны гу-га свјатілішщесјасѡ да сені нуѡдны Пушкінлыс култсѡ, кодѡс оз кут тѡдны ѡніја кад.

Мыј-жѡ лоіс?

Коркѡ Пушкін, ѡтка олѡмын пѡдѡмѡн, гіжліс:

...Ты сам свой высший суд,
 Всех строже оценить умеешь ты свой труд.
 Ты им доволен ли, взыскательный художник?
 Доволен? Так пускай толпа его бранит
 И плюет на алтарь, где твой огонь горит,
 И в детской резвости колеблет твой треножник.

І вот ѡніја поет (Вл. Васіленко), Пушкінлыс тајѡ курыд строкајасѡ казтывлѡмѡн, таз шыасѡ сы дінѡ:

Сколько слав поникло сжатым стеблем,
 Сколько тронов взято в топоры—
 Только твой треножник не колеблем
 „Чернью“, потрясающей миры!

Треножник оз вѡрзыв. Сіјѡ сулалѡ чорыджыка коркѡја дорсыс. Пушкінѡс ставѡн радејтѡм воыс во содѡ. Сѡвет странаса мезмѡм јѡз азѡдны сын велічашѡј роч поетѡс, роч літературнѡј кыв лѡсѡдысѡс да выл роч література роѡначалныкѡс, кодї озырмѡдіс человечествоѡс кувлытѡм произведеніесјасѡн, кодјас ѡнѡз саѡмѡдѡны револуціоннѡј мѡвп, чуксалѡны человечество ыжыд шуд вѡсна тышѡ. Пушкін быдѡнлы лоіс дѡна да муртавы поэтѡм дѡна. Колана да дѡна аслас геніальнѡј поетіческѡј вынјѡрыс вѡсна, кутны поэтѡм мјатежностыс вѡсна, слабмытѡма корсысѡмыс вѡсна, радлун да мічлуныс вѡсна, кодѡн сіјѡ тыртѡ олѡмсѡ, жужыд человечност да културност вѡсна, сіјѡ кывјын муртавы поэтѡм музыка вѡсна, сорніас благороднѡј прѡстлун да гѡгѡрвоанлун вѡсна.

Нарѡднѡј трѡпа, код јылыс мѡвпавліс Пушкін, пѡріс топыда талалѡм паскыд туйѡ. Пушкінлѡн кыгајасыс петѡны мільонјас екѡмпларѡн да пыр-жѡ бѡставсѡны лыдѡыс

массажасон, кыҕи ведра ва пустынаса кос лыаон. Сіҕос
төдө быдөн. Сіҕос вужөдөма Совет Союзса јөзјас кывјас
вылө. Збылміс Пушкинлөн воҕвыв вісталөмыс:

Слух обо мне пройдет по всей Руси великой
И назовет меня всяк сущий в ней язык:
И гордый внук славян, и финн, и ныне дикой
Тунгуз, и друг степей калмык.

ЈУРИДАЛЫГ

	Листб
Челад олѡм да том кад.	5
Петѣрбургын	7
Лунвылын	9
Михајловскѡјын	13
Цар да жандармјас сін улын . .	16
Кавказѡ ветлѡм	19
Москваын да Болѣинойн	23
Гѡтрасѡм бѡрын	24
Придворнѡј пленын	26
судел	31
Бѡрја лунјас	34
Пушкінѡс зѣбѡм	35

донус 90 ур.

42306

1911